

A'

SZERB ZSUPÁNOK, KIRÁLYOK, ÉS CZÁROK

P É N Z E I.

ÍRTA

LUCZENBACHER JÁNOS.

XXIII. réznyomattal.

B U D Á N,

A' MAGY. KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1843.

BEVEZETÉS.

A' szlávok, szláv nevezet alatt Európában az ötödik század előtt épen nem jönnek elő. Ismerték-e és ha igen, miféle név alatt ismerték a' régi görögök és rómaiak a' szláv népeket? azt így szól Gatterer, még csak gyanítólág sem lehetett ekkorig meghatározni. Innen történt, hogy az irói sereg Gatterer, Schlözer és más jeles történetvizsgálók' fáradozása után a' hajdani szlávok' nyomoztában majd a' régi jazygeseket, szármata népet és dácusokat vagy gétákat hirdeté alaptalanúl szlávoknak; majd azt állítá helytelenül, hogy a' trákok, illurok, bulgarok, bissenusok (besenyők), pannonok 'stb. együl-egyig szláv nyelvűek valának.

A' horvatok'
és szerbek'
költözése.

Jordánes máskép Jornandes, ki a' szláv népeket Szilezia, Galliczia, Lodomeria és Lengyelországba egész a' Visztuláig (Weichsel) helyezteti, 552-dik évben írja: „*Ab una stirpe exorti tria nunc nomina reddidere — Veneti (Venedi, Henedi), Antes, Sclavi, (Sclaveni), qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique desaeviunt, tamen tunc omnes Ermanarici (regis Gothorum) imperiis serviebant.*“¹⁾ Ha a' szlávok, vagy szlavenu-

¹⁾ De rebus Geticis. cap. XXIII.

sok (gloriosi, kérkedők) hajdani néven alazones, euchaetae valának: úgy Herodot korában, kinek születése Kr. előtti 484-dik évre esik, Bayer' magyarázata szerint Podóliában laktak; és így Bessarabián túl, hol Jordánes antes nevű szláv népe Dnizter vizétől a' Dneper folyáig terjedett¹⁾; következőleg Kiev híres város fölött, a' Dneperbe szakadó Pripiecz, vagy Przypice folyam körül, hol a' bársony palotában született Constantin görög császár szerint a' vervian, druguvita, krivicza, szerb, és az orosz hatalomnak hódoló 's adózó más szláv népek tanyáztak²⁾).

E' vidékekről indulának ki azon chrobátok és szerbek³⁾, kik Heraclius (610 — 641) görög császárnál kerestek menedéket; a' horvátok e' császár' oltalma alatt Dalinátország' részeit foglalták el, mire a' szerbek is, kik két csapatra szakadtak, neki hátorodának, egyik rész kiköltözvén előbbi lakhelyéből, Heraclius' megegyeztével Thessalia sivatag tájait foglalta el, honnan hamar idő alatt felső Moesiában, mostani Szerbországban települt le.

A' magyarok'
ide költözése.

Ne hagyjuk el még, hol előbb valánk, ama' Danapris, azaz Dneper, hajdan Borysthenes' vidékét, egykor kétszáz évnél tovább volt magyar hazát. A' krimeai félsziget (Chersonesus Taurica, v. Scythica) volt egykor a' chazarok, azaz kúnok' közép — akarom mondani székestartománya; mert tartozékai a' Feketetenger' márt-

¹⁾ „Antes — — a Danastro extenduntur usque ad Danaprum.“
(nem Danubium; mert ez hibás olvasás). De rebus Geticis; cap. V.

²⁾ Commentarii Academiae Scient. Imperialis Petropolitanae. Petropoli, 1744. 4. Tom. IX. p. 413.

³⁾ Constantin Porphy. a' szerbeket mindig Σέρβλοι; azok lakhelyét pedig Σέρβλια néven nevezi; másoknál amazok Σέρβροι, ez Σέρβια nevezet alatt fordul elő. Egyébiránt Constantin' Bagibaria-ja 's Boiki névű vidéke, még bővebb vizsgálatot kívánnak.

jain, a' regényes Kaukaz körül éjszak felé a' Kiptschák pusztaságon keresztül, szinte a' Volgán (Athel, Ethel, Rha) túli téreken valának elszórva.

E' Chazaria vagy Cumania, azaz kún tartomány mellett nyugotnak terjedt azon magyar haza, melly történeteinkben Lebedia, első vajdája pedig meglepő hasonlattal Lebedi név alatt ismeretes. Tanítsanak bár mást Dankowszky, Hammer, Kállay 'stb. Lebedia' fekvéséről; ezen éjszaknak Kiev, délnek Tauria közötti síkfüldet Ingul (Chingylus) és Ingulecz öntözgetik; amaz a' hajdani Hypanis most Bug folyamba szakad, ez a' Dneperbe ömlik, hol Lebedyn város ama' két víz között fekszik.

Ide, hol Kiev Tauro Scythia városának és Sabaria (Szombat, *Σαμβατάς*) néven hivaték, hol a' kievi hegyek Nestor' korában még magyar bérczeknek neveztetek, a' hajókázható Dneper miatt küldhetett a' kún fejdelem követeket Krimeából az olly vitéz, mint nemes Lebedi magyar vajdához, állandó frigyársához: jönnie le hozzá hajókon (*Χελάνδιον*, chelandium) bizodalmas tanácskozáásra, mellynek következtében Árpád választaték és ünnepélyesen kún szokás szerint (solenni Chazarorum more), paizson emelteték vezérül.

A' tauriai kúntság mellet keletnek volt Uzia, a' Kaukaz körül Alania, az Athel (Volga) és Geich (Jaik, Ural, Jaxartes) folyamok között a' paczinákok, azaz besenyők rettentő hatalmának régi tartománya. E' paczinák nép harczainak szakadatlan fergetege foglalta el a' magyarok lakhelyét, kiket a' meghasonlás átka két felekezetre szakasztott: egyik csapat Perzsia mellett Chorasánban települt le, hol Mohammed' vallását követvén, *turcoman*, *seldschuk török*, *agaren*, *ismaélita* 'stb. nevet viselt, és utóbb az oda tódult európai keresztes hadak ellen harczolt ¹⁾; ezek ellen indúlt II. András királyunk

¹⁾ E' csapatnak csak kised része került ismét vissza úgymint: a' turcopolusok, turcopolák, vagy mivel a' görög *Πουλος*

is, kihez az ikóniumi fejdelem követeket utasított, leányát vagy rokonát kérvén tőle nőül, késznek jelentvén magát a' római hitnek elfogadására, mint ezt maga II. András 1218. évi oklevelében beszéli ¹⁾; a' másik felekezet nyugat felé indult, hol Bessarabiát, Moldvát és Oláhországot foglalta el, melly tartományok Etelkuzu, Etelköz azaz Vízköz, utóbb fekete Magyarország név alatt említetnek.

A' magyar fegyverben bizakodó VI. (bölc) Leo (886 — 911) görög császár szövetségre lépett az új hazában letelepült magyarokkal, Simon bulgár fejdelem ellen, kik mivel Oroszlános (Leontinus) Árpád' fia vezérlete alatt szerencsésen harcoltanak; Arnulf német császár is nem sokára segédhadat kért Árpádtól, Szvatopluk morva fejdelem ellen. Ekkor tölté Simon bulgár fejdelem az előbbi csatavesztés óta főtt mérges boszúját a' magyarokon; míg ezek Arnulf mellett harcolnak, az alatt Simon a' szövetséges paczinák csapatokkal rohant a' védtelen magyar hazára. A' kevés számú fegyveres őrcsapatok hamar elhullottak, a' fegyvertelen nők, látván miként tódul mindenfelől vértgőzölgő kezekkel a' rabló ellenség' özöne, kétségbe esve széledeznek a' távol harczoló magyar sereg felé, honnan az egész haderő már sietie ugyan hazája' megmentésére; látván azonban a' magyarok, hogy hazájok elkerülhetlen végpusztulásnak van kitéve visszafordulának, és egyezés mellett a' mostani lakhelyet foglalták el, ezt áldás harmatozá körül, és a' nép nemzetté, a' lakhely Magyarországgá változott; mert népekből nemzetek emelkednek, ezek ismét a' népek' sorába hanyatlanak vissza az időben.

annyi mint a' latin filius, és minor, *törökfiak*, vagy kistörökök, azaz a' mostani *turopolyai nemesek*. A' Turopolya mező (Campus Turopolya) helytelenül nevezetik *Túrmezőnek*.

¹⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. V. 307.

Igy költöztek ide a' magyarok, amúgy miként látuk, felső Moesiába a' szerbek, kiknek legrégibb főnökeiről, zsupánairól ¹⁾, halgat a' történet; utóbb Voiszlav, Radoszlav, és Prozegoj, többnyire romlott neveken említetnek ugyan, de ezek' története szinte bizonytalan ²⁾. Heráclius' gyáva utódi alatt a' szerbek függetlenségre törekedvén, Byzancztól elpártoltak, ők inkább a' Volgán túli nagy Bulgáriából már előbb alsó Moesiába költözött bulgarokhoz csatlakozának; utóbb látván miként képes I. Vazul (867 -- 886). görög császár ellenségeit félelemre gerjeszteni, ennél kerestek követeik által pártfogást és oltalmat, ki nem az ígért hűségnek, hanem azon ajánlatnak örült leginkább, hogy a' vallás terjesztésére papokat küldhet Szerviába, kiktől ekkorig a' szerbek idegenkedének.

A' szláv isteni tisztelet és írás.

Akkoron Constantin, szerzetes nevén Cyrill és testvér bátyja Method voltak a' szláv népek' apostolai, kik a' szláv ajku népeknél 863-ban szláv nyelven kezdék hirdetni az üdvösség' igéjét. Cyrill a' görög betűkből anyai nyelvökre alkalmazott betűket alkotván, a' szent könyvek' fordításához fogott; Method pedig szláv nyelven kezdé meg egyházi foglalatosságait. E' liturgia utóbb szlávnak, szerbnek, némellykor helytelenül illyrnek is mondaték, ámbár ama' régies koronként változott, de az időről időre szükségképen haladó társalgási nyelvhez egészen még sem simulhatott.

A' görög vallású felekezetheli szláv ajku népek szabadon hódoltak ezen szláv isteni tiszteletnek; de a' római anyaszentegyház' papjai nem valának olly engedéke-

¹⁾ „Principes vero, ut ajunt, hae gentes non habent, praeter Zupanos senes, quemadmodum etiam reliqui Sclavorum populi.“ (Const. Porphyr. De adm. Imp. cap. XXIX).

²⁾ „Boisesthlabus, a quo Rodosthlabus, a quo Prosegoes etc.“ (Const. Porphyr. De adm. Imp. cap. XXXII).

nyek szláv, vagy bármely más nyelvű hiveik iránt, ezek onnan indulának ki, hogy valamint az örök nagy igazságokat, úgy az isten iránti tiszteletet ama' három nyelven illik, sőt kell hirdetni 's nyilvánítani egyedül, melyeken Pilátus a' világ' megváltója czímét iratá fel a' keresztre; és ámbár VIII. János (872 — 882) pápa megengedé, sőt parancsolá a' szláv isteni tiszteletet, és iránta következőleg nyilatkozá: „Litteras denique Sclavonicas a Constantino (Cyrill) quodam philosopho repertas, quibus Deo laudes debita resonent, iure laudamus, et (ut) in eadem lingua Christi Domini nostri praeconia et opera enarrantur, iubemus — — — quoniam qui fecit tres linguas principales, *Hebraeam* scilicet, *Graecam* et *Latinam*, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam.“¹⁾: még is a' latin nyelvet terjeszték minden népeknél, mint hihető oly meggyőződésből, hogy ez védi 's oltalmazza legbiztosabban hiveiket minden hitszakadástól; és így valamint a' magyarokat keresztelő olasz, német és cseh papok, úgy a' római térítők latin nyelvre tanítták mindenütt még a' megtért köznépet is. XXII. János (1316 — 1334) pápa 1318-ban írja az örmény királynak: figyelmeztetné az alattvalóit térítő szerzeteseket, hogy a' „Latini sermonis peritiam, functi praeceptoris officio, gratis atque copiose diffundant.“²⁾.

A' szláv íráshoz és isteni tisztelethez szokott és buzgalommal ragaszkodó³⁾ népet féltették leginkább, hogy általa könnyen a' keleti hitvallást fogadhatná el; ezt törekvék meggátolni akárki volt amaz ügyes horvát tudós, ki Dobrowszky szerint, a' XII. század' végével megváltoztatá a' cyrill betűket, és írásba foglalván az

¹⁾ Neues Lehrgebäude der Diplomatie. Erfurt. 1761. 4. II. Th. 167. F.

²⁾ Raynald, Tom. XV. p. 172. n. 15, 16.

³⁾ „Ut captis potius armis omnes disperire malint, quam eas relinquere.“ (Neues Lehrgebäude der Diplomatie. Erfurt, 1761. 4. II. Th. 167. E.) Ilyen a' valláshoz kötött nyelv és nemzetiség!

általa különfélesztett betűkkel a' szláv liturgiát, azt sz. Jeromos munkájának hirdeté, ezt utóbb mint sz. Jeromos könyvét IV. Incze (1241 — 1254) pápa jóvá is hagyta olly reménnyel, hogy általa a' külön felekezetű szlávok majd annál könnyebben egyesülnek; mivel sz. Jeromos dalmátországi szlávna tartaték, kinek a' vaticáni könyvtárban álló szobrán ez olvasható: „S. Hieronymus *literarum Illyricarum inventor*.“ Így eredett a' *Cyryll* vagy *kyrilicza*, és ál *Jeromos* vagy *bukvicza* máskép *glagolit* nevű különféle szláv irás.

János gvercsei főesperes, Imre vezérről I. István királyunk fiáról írja: „*Filia Cresimiri futura uxor, sive Sponsa Emerici Ducis Slavoniae declaratur*.“¹⁾ Miből Engel²⁾, azt gyanítá, hogy *Cresimir* horvátországi fejedelem, Imre vezérnek mint leendő vejének engedte át Szerbországot vezérségül; mivel úgy mond, a' hildesheimi krónika 1031-re írja: „Et Henricus (azaz: Emericus) Stephani regis (Vngarici) filius *Dux Ruizorum* in venatione ab apro discissus periit flebiliter mortuus.“ Azonban a' gvercsei főesperes XVI-dik századi író, 's így tekintete e' tárgyban igen keveset nyom³⁾; az egykorú hildesheimi krónika pedig, mellyre Engel hivatkozik Imrének orosz vezérségéről szól, mellyet nem Szerbországban, hanem Engel szerint is⁴⁾. Moson vármegyében *Oroszvár* körül kell keresnünk; azt pedig hogy már vezéreink alatt is sok orosz (rusnyák) költözött Magyarországra, II. Béla király' névtelen jegyzője bizonyítja, innen magyarázható, hogy annyi *Orosz*, *Oroszfalu*, *Oroz-*

Szerbország első királyunk alatt nem volt Magyarországgal szorosabb viszonyban és összeköttetésben.

¹⁾ Kerchelich, Notitiae Praeliminares, de regnis Dalm. Croat. Slav. p. 101.

²⁾ Geschichte von Serwien und Bosznien. Halle, 1801. 4. 184. lap.

³⁾ Tud. Gyűjt. 1834. I. 87. I.

⁴⁾ Geschichte des Ungrischen Reichs, und seiner Nebenländer, Halle, 1797. I. 354.

háza, Oroszi, Oroszvéig 'stb. helység találtatik hazánkban. A' marosi és kisoroszi oroszok hajdan Visegrádon királyi ajtónállók valának. Istvánfi is állítja: „(Turcae) capto Visegrado, ac trajectis lento passu copiis et tormentis, Nogradum obsidione cingendum oppugnandumque constituerunt, quatuor milliaribus a Vacia, ad cuius Episcopum antiquitus pertinebat, distans. Secundis castris ad oppidum *Ruthenorum*, quod *Orosfulvam* vocant est perventum. *Illud oppidum ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniae, deductis e Lodomeria et Gallicia Russorum provincia colonis* condiderat, lege lata, ut caetera liberi essent *portas duntaxat et januas Regum custodirent; quod nostra aetate observatum esse meminimus*“¹⁾. Nógrádvármegye' czimere is hihetőleg innen magyarázható.

A' mostani illyr népek.

A' hajdani Illyricum, vagy Illuricum egész a' Duna'ig terjedett. Volt nagy és kis Illuria; az elsőnek Strabo, Suetonius és mások igen nagy kiterjedést tulajdonítanak; az egész Duna tájéka délszagnak, vagy az ádriai tenger, bodeni tó (Lacus Acronius, Brigantinus) és Duna közötti vidék egész a' Feketetengerig majd mind ahhoz számítaték, az utóbbi vagy kis Illyricum: Japydia, Liburnia és Dalmatia, vagy Delmatia tartományokat foglalta magában. Ámbár bizonyos, hogy a' hajdani illyr népek nem voltak szlávok²⁾, e' tartományok neve még sem tűnt el régi lakosival, hanem magok az ezek' lakhelyét később elfoglaló szláv népek is megtarták az illyr nevet; mert más és más népet találunk csaknem mindeütt, valahányszor más korból tekintünk vissza bármely

¹⁾ Nicolai Istvánfi, Regni Hungarici Historia. Coloniae Agrippinae, 1724. fol. Lib. XVI. p. 168. Georgii Pray, Dissert. in Annales veteres. p. 132. et seqq.

²⁾ Dass die alten Illyrier Slaven gewesen, wie verschiedene Schriftsteller behauptet haben, hat nicht mehr als alles wider sich.“ (Adelung's, Mithridates. Berlin, 1809. S. II. Th. 633).

népnek előbbi lakhelyére. Jelenleg az illyr szó használata azonkívül hogy helytelen, még határozatlan is, és fellelte ingatag. Nyelvre nézve illyr a' szerb, bosnyák és dalmátországi nyelv, ámbár a' horvátok is illyr szlávoknak nevezgetik magokat. Vallási tekintetben az egyesült szlávok hivatnak illyr néven, a' nem egyesültek pedig ráczoknak neveztetnek. Magyarországbán a' nem egyesült ó hitű déli szlávok a' szoros értelmű illyrek; mert a' déli catholicus (kevés protestans) szlávok: horvát, shokacz, bunyevác, vend 'stb nevezetek alatt ismeretesek; (az ó hitű oláh-görög népről, czinczárokról, és rusnyákokról itt nincs szó). Németországban illyrek a' Karinthia, Krajna német tengerpartból 'stb. 1816-ban állítatott Illyrkirályság' szláv lakosi. Európában az illyr nevezet általában a' magyarországi déli 's délnyugati, németországi délkeleti, és törökországi éjszaknyugati szláv népfajoknak tulajdonítatik.

És hogy végre határozottabban szóljunk, jelenleg illyreknek tartatnak:

1. *A' horvátok*, mind római catholicusok, és mivel a' XVI. században beköltözött *uszkok* nép a' horvátokhoz, a' török horvátországi horvátok pedig a' bosnyákokhoz számítatnak: a' magyar és horvátországiak' száma: . . . 886,079.
az Ausztriában és Morvában lakóké mintegy: 30,000.

együtt . . . 916,079.

tétetik.

2. *Ráczok*, azaz: a' nem egyesült ó hitű illyrek, ezek' száma magyar és horvátországi 884. helységben: 828,365.
megyen.

3. A' római catholicus, kevés protestans, *vend*, vagy *vindus* népség. Száma az alsó Sta-

jerországban, Karinthiában, Dráva' balpartjain, Krajnában, szóval az Illyrkirályságban: . . .	950,000.
Magyarországban, mivel Somogyvármegyében megmagyarosodtak :	40,864.
	együtt 990,864.

teszen.

4. A' római catholicus és ó hitű *dalmaták*
Dalmátországban, ide számítván a' morlákokat
és raguzaiakat: 230,000-et
tesznek.

5. *Shokaczok*, vagy a' magyarországi ca-
tholicus illyrek. Laknak: Verőcze, Posega,
Szerém, Bács, Baranya, Somogy, Fehér,
Krassó, Temes megyékben, és a' német bán-
sági végezedben. A' szabadkán és vidékén le-
települt bunyevácokat is ide számítva, 561.
shokacz helységben: 429,268-ra
mennek.

6. *A' szerbek*. A' 700. □ mérföldnyi
Szerbországot nem egyesült görög hitű szer-
bek lakják, keleti részein csak kevés bolgár
és oláh találtatik. A' szerbek' száma 1835-ki
összeírásban: 752,570-re
tétetik.

7. *Bosnyákok*. Bosznaország' kiterjedése
730. □ mérföldre, népessége 850,000-re
határoztatik ugyan, de e' népességből 450,000.
mohamedanus, 400,000. pedig részint óhitű,
reszint catholicus; és mivel csaknem 150,000
mohamedanus bosnyák nyelven beszél; ide fog-
lalnán a' török Horvátország' és Montenegro
lakosít, a' bosnyákországi illyreket: . . . 550,000-re
tehetni.

És így a' mintegy 3000. □ mérföldnyi térségen lakó mostani illyr nép' száma e' következő:

1. horvát	„ „ „	916,079.
2. rácz	„ „ „	828,365.
3. vindus	„ „ „	990,864.
4. dalmata	„ „ „	230,000.
5. shokacz	„ „ „	429,268.
6. szerb	„ „ „	752,570.
7. bosnyák	„ „ „	550,000.

összesen „ 4,697,146. a' mostani egész illyr népség.

A' töröktől szorongatott szerbek több ízben költöztek Magyarországra, hol mindig pártfogást és biztos szálást nyertek. ¹⁾ A' ráczkevi és sz. endrei gyarmatok már Zsigmondtól nyertek jeles szabadságokat ²⁾, sőt törvényeink is pártolják őket ³⁾; I. Leopold' 1690-ki fel-szólítására ⁴⁾, Csernovich Arnéz patriarcha' vezérlete alatt 37,000 szerb család települt le Szeremségben, Sclavoniában, Buda 's sz. Endre vidékein, ezek I. Leopold, József, Károly és Mária Thereziától nyerték szabadságaikat ⁵⁾, mellyeknél fogva, de leginkább az 1791: 27. törvény' következtében Magyarországbán és tartományaiban polgári joggal bírnak, vallásukat szabadon

Magyarországi
szerb gyarmatok.

¹⁾ Innen magyarázható annyi rácz melléknevű hely Magyarországbán, mint: Ráczböszörmény, Ráczkanizsa, Ráczalmás 'stb.

²⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. XII. p. 510.

³⁾ 1481: 3. 1495: 45. 1609: 25. kor. u. 1613: 30, 1655: 27. kor. u.

⁴⁾ Kerhelich, Not. p. 434. Katona. Hist. Crit. Tom. XXXV. p. 655.

⁵⁾ Mellyek illy czímű értekezésben olvashatók: Dissertatio brevis ac sincera Hungari Auctoris (Keresztury) de gente Serbica perperam Rasciana dicta, ejusque meritis ac fatis in Hungaria. Cum Appendice Privilegiorum eidem genti elargitorum. s. l. 1790. 8.

gyakorolhatják még azon tartományokban is, honnan a' protestansok kizáratnak. Egyházi dolgaik' kormányzása 1752. körül állított illyr udvari választmányra bizaték, melly 1777. megszüntetett. 1771. Bécsben könyvnyomtató intézetet nyertek ¹⁾, melly utóbb a' magyar kir. egyeteméhez kapcsoltatott. És ámbár a' nemzet keblében élő sokféle nép csak közös czél és érdek által válhatik nemzet részévé, de külön nemzetté máskép nem, mint ha valamelyik közülök a' nemzet' erejét felülmúlja 's a' nemzet maga a' népek' sorába sülyed: még is 1791-kí mart. 5-kén illyr udvari cancellaria lépett életbe, gróf Balassa Ferencz elnöksége alatt, de ezen intézet 1792-kí jul. 4-kén, és ugyanazon 1792: 10. törvény által is eltöröltetett, és azóta hazánkban a' hivatalos illyr nevezet is elenyészett.

A' magyar tartományok.

A' magyar király' hadserege hajdan különbözött az ország' hadaitól; ezek a' király' személyes vezérlete alatt egyedül az ország' részeiben védőleg használtattak, amazal a' király támadólag külföldre is rohanhatott. Azért mondatik a' bécsi képes krónikában II. Istvánról (1114 — 1131.): „Deinde misit exercitum, solummodo phalangas aulicorum suorum, et partes Bulgariae et Serviae devastavit.“ ²⁾. Innen történt, hogy az ország hadainak segedelme nélkül meghódított tartományok, nem az országhoz, hanem a' magyar koronához tartoztak, a' király' tetszése szerint kormányoztattak, kinek hadsere-

¹⁾ Bécsben nyomatott Rajcs Jánosnak a' szláv népek, kivált bulgarok, horvátok és szerbek' története. 1794. 8. IV. k. A' muszka udvar e' munkáért Rajcsnak aranyemlékpénzt és aranylánczot, Novákovic kiadónak pedig 100. aranyat küldött. Kiadott utóbb Pétervárott (Petersburg) is, szintazon betűkkel. Nem voltak olly szerencsések, de a' törvényes szabadságát rájok is kiterjesztő magyar nemzethez hívebbek igen, azon szerbek, kik magyarúl írtak. (Tud. Gyűjt. 1817, VIII. k. 76. 1.)

²⁾ Chron. P. II. cap. LXIII.

gét, az országnak minden haszna nélkül, sőt gyakran pusztításával többítették. Zsigmond királyunk 1433-ban előterjeszté az országnak: vállalja magára a' magyar tartományok' védelmét¹⁾; de az 1435-ki országos tanács e' javaslatot elmellőzve, az 1222: 7. 1267: 7. és más sarkalatos törvények' rendeletéhez ragaszkodván, Magyarország' határain kivüli hadakozás' terhét magára vállalni nem akarta.

Királyaink kezdetben nem tartományaiktól, sem népeiktől, hanem egyedül a' nemzettől vették czímeiket. István első királyunk, ki ámbár fiához intézett szavaiban azt állítja, hogy az egy nyelvű 's egyféle szokásu ország gyenge és romlékony²⁾: még is majd *Ungrorum*, majd *Ungarorum Rex* czímen nevezi magát. A' sz. mártóni monostor' részére 1001-ben kelt oklevelében: „Stefanus superna providente clementia Ungrorum Rex:“ olvastatik, és pecsétén: „UNGARO (rum) REX.“ még most is látható. I. András 1055-ki oklevelében: „Pannoniorum inuictus Rex.“ czímen fordul elő. Utóbb tartományaik' neveit kezdék czímül használni királyaink; de ezek között Erdél és Sclavonia nem jő elő, mert ezek Magyarországnak alkotmányos részei valának³⁾. Ez utóbbit hajdan a' királyfiak, mint sclavoniai vezérek birták, és ez főoka annak, hogy a' királyainktól vagy azok' nevére a' ki-

¹⁾ „Rex Hungariae utitur ultra titulum Regni Hungariae, horum regnorum titulis, videlicet: Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, et Bulgariae, quae scilicet Regna sunt, ab antiquo eidem Regno Hungariae incorporata. — — Utrum idem dicant, et velint esse, dicta Regna incorporata fore Regno Hungariae, intelliganturque includi, et existere, sub metis eiusdem.“ (Kovachich, Supplement. ad vestigia Comitiorum. Tom. I. p. 375. 412.)

²⁾ Lib. I. cap. 6. §. 3.

³⁾ Transilvania Hungarorum et Hungariae Regis titulo in literis aevi medii contenta est. — — Sclavoniae vero Regni titulus vix ante Ferd. I. reliquis intercalatus est.“ (Mart. Schwartner, Introductio in rem Diplomaticam. Budaë, 1802. 8. p. 236.)

rályfiaktól Sclavonia' részére veretett pénzek, nem a magyarországi tartományok, hanem egyenesen Magyarország' pénzei sorába tartoznak.

A' mostani Varasd, Kőrös és Zágráb megyékből álló Horvátország volt az egykori Sclavonia; mert a' többi Dráva és Száva közötti vidék, az 1745-ben Verőczével egyesített Valkó, Pozsega, és Szerem vármegyék úgy, miként a' gradiskai, bródi és pétervári őrségek első elfoglalás óta alsó Magyarország' részei valának ¹⁾. I. László 1091-ben a' Száván túli Horvátországot foglalván el, azt Almusnak, Kálmán öccsének adta át vezérségül, és Kálmán (1095 — 1114) királyunk' okleveleiben majd *Ungarorum*, majd *Rex Ungarie, Croatiae, atque Dalmatie*, cím olvasható.

Boszna v.
Rama.

A' Szerviával határos Boszna vagy Rama ²⁾, Magyarország' végtartománya, őrsége vala. Hunyady Mátyás 1464-ki törvényének 6-dik cikkelyében mondták: „Qui castra in confinibus Regni, et signanter in Regno Bosznae tenent.“ E' tartomány' czimere, melly vas-
karú kézben meztelen kardból áll, szinte őrséget látszik külsőíteni. Egyébiránt *Bosznát már II. László, vak Béla királyunk' fia birta vezérségül.*

I. Gyéza figyermekei közül egyik Kálmán vala, a' másik Almus. Kálmán kora' szellemét meghaladó királyunk (1095 — 1114) az egyben menthetetlen, hogy a' magyar koronát fának II. Istvánnak akarván biztosítani, nem csak testvér öccsét Almust, hanem ennek fiát, a' még gyermekora' örömein andalgó Bélát is megvakítatá. Almus, ki Kálmán boszúja elől majd Bajor-

¹⁾ „Et habitant quidem traas Danubium flumen Turcae (így nevezi a' magyarokat) in terra Moraviae, atque etiam ulterius inter Danubium et Sabam (Száva) fluvios.“ (Const. Porphy. De adm. Imp. cap. XLII.)

²⁾ „Boznenze regnum, quod et Ramam vocamus.“ (Chron. P. IV. cap. LXV.)

majd Lengyelországba keresett menedéket, végre hogy II. István' kegyetlenségeit kikerülje Konstantinápolyba menekült, hol Comnenus János (1118 — 1143) császártól kedvesen fogadtaték, kinek Piroska, máskép Irene nevű neje, I. László királyunk' leánya 's Mánuel utóbb (1143 — 1180) császárnak anyja vala. A' gyermektelen II. István még is Almus' fiát, a' pécsváradi monostorban lappangott vak Bélát volt kénytelen nevezni utódául a' királyi széköroklés miatt már is pártokra szakadozott hazában, Ilonát Uros (1122 — 1136) szerb fejedelem, vagy zsupán' leányát rendelvén neki nőül. A' bécsi képes krónikában II. Istvánról mondatik: „Statimque misit nuntios in Serviam, et filiam Vros comitis magni, in legitimum vxorem Belae traduxerunt.“¹⁾ Ilona boszújának a' véres aradi gyűlés leend örökös emlékjele, a' miért is sokan' Baricshoz, a' Kálmántól eltaszított Predszlava fiához menekültek: de Ilona által esett Boszna a' magyar korona birtokába, mint Du Fresne gyanítja: „Eam is (Bela II.) Seruiae partem, quae scriptoribus Hungaricis Rama, Graecis Bosina dicitur, non tam iure armorum, quam dotis nomine, anno 1133. (mások szerint 1129.) cum regno Hungariae coniunxisse dicitur. Socer namque eius, Vrosus banus, et Magnus Seruiae Comes, ius quod sibi in Bosniam eotum Seruiae subiectam, regionemque Tarnouiensem competebat, in generum, vti colligere est, transulit.“²⁾ Azt legalább hitelesen tudjuk, hogy Rámát megelőzőr II. Béla kezdette czímül használni, ki több oklevélben: „*Hungarie, Dalmatie, Crovacie Rameque rex.*“ czímen írja magát, és ezt pusztá czímmek épen nem tarthatni; mert Bosznát fiának II. Lászlónak adta át vezérségül, mint az 1136. év körül kelt oklevélben mondatik: „Rex Bela inclytus in Conventu Strigoniensi, ubi filio

¹⁾ Chron. P. II. cap. LXIII.

²⁾ Caroli Du Fresne D. Du Cange, Illyricum vetus et novum. Pannonii, 1746. fol. p. 153.

suo Ladislao communi Regni consilio Boznensem Ducatum dedit.“¹⁾

A' mint II. Bélát eloltá a' halál, Magyarország' kormányát legidősb fiára II. Gyézára (1141 — 1161) szállott. A' görög császári széken akkoron ama' Magyarországra vágyó I. Mánuel ült, kinek Csedomil vagy Csudomil, a' görög iróknál Bachinus, Uros' legidősb fia, 's Ilona' II. Gyéza anyjának testvére, mint (1136 — 1158) szerb zsupán vala kénytelen hódolni. Csedomil' testvérei: Primiszlav máskép Uros, és Belus vagy Béla, ki okleveleinkben majd *vezér*, majd *bán*, majd *nádor* czímmel fordul elő, II. Gyéza táborában harczoltanak a' Hallicstől megfosztatott Barics ellen, ki balul esett harczai után a' francia keresztes csapatok közé eleyedvén, Konstantinápolyba menekült. A' szerb zsupán szabadulni akarván a' görög járom alól, Belus' ösztönzésére Gyézát hita meg frigyos társul Mánuel ellen, ki nagy erővel készült Szerviát megtámadni, honnan sokáig tartó villongások eredtek a' magyarok, szerbek és Mánuel között, utóbb az 1153-ki alku' következtében Barics nyere el Bosznát; azért mondatik a' bécsi képes krónikában: „Rex Geyza, dedit ducales expensas fratribus suis, Ladislao et Stephano.“²⁾ Így került Boszna Barics' birtokába, kinek származata még mindig történeti rejtély. III. István' 1163-dik évi oklevelében: „*Boricio bano*“ olvastatik, kiről Katona István megjegyzé: „*Neque de Boricio bano certum est, an idem sit cum eo Borize, quem alibi Cinnamus facit Bossinae regionis Dalmaticae principem.*“³⁾

Bosznaország vagy Rama volt III. Bélának azon öröksége, melyet 1162-ben Mánuel udvarába költözte-

¹⁾ Pez, Cod. Dipl. Tom. VI. col. 355. Katona, Hist. Crit. Tom. III. p. 503.

²⁾ Chron. P. II. cap. LXVI.

³⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. IV. p. 46.

kor nyert; ott vereté azon † **MONETA BELE REGIS R(amae)** köriratú, és ekkorig egyedül gyűjteményemben találtató pénzt, melyről máskor szólottam ¹⁾, ez egyetlen ritka pénzpéldány nem tartozik Magyarország' pénzei sorába, hanem magyar tartományi, bosznaországi pénz. **Kotromanovics István bosznaországi bán' pénze** alább fordul majd elő.

¹⁾ Magyarország' ekkorig ismeretes pénzei. Árpádi korszak. **Budán, 1841. 4. 78. 1. XI. táb. 303. sz.**

Nemanya Istváa.

1165 — 1195.

Nemanya. *Tessa, Dessa*, másképp *Tihomil* (1162 — 1165.) szerb zsupán, a' magyarok iránt nyilvánított hűsége miatt *Mánnel* (1141 — 1180). görög császárnál gyűlölségbe esett, mellynek következtében megfosztatván zsupánságától fogolykép Konstantinápolyba viteték, és fia *Nemanya István* emelteték a' szerb zsupánságra, kiben főképp keleti nevelése miatt Mánuel különösen bizott; ámbár István' engedelmessége nem volt egyéb színlett alázatosságánál, ki a' magyarok' villongásait, és azoknak Mánuel ellen vitt csatáit hasznára tudta fordítani. Bosznát csakhamar elfoglalta, rohanást tön Mánuel' tartományaira, 's már Horvátországot szándékozáék meghódítani, midőn Mánuel' jöveteléről tudósítván megfélemlert. Meztláb, nyakába kötelet vetve sietett a' császár elébe, kitől mintán magát, előtte letérdelve bűnösnek vallá, kegyelmet nyert. Több egyházat és kolostort alapítván, 1195-ben zsupánságát szerzetes étellel váltotta fel¹⁾, hol el is húnyt, *István, Vuk*, és *Raczkó* három örököst hagyván maga után.

Ennek tulajdonítám már máskor²⁾ keleti nevelése miatt azon pecsétet, mellyet Zanetti³⁾ bocsátott közre Lucius után⁴⁾, és mellynek felirata ez:

¹⁾ „In Papicio monte fit monachus,“ mond Niketas. Keleten egyedül basilita szerzetesek és apáczák valának.

²⁾ Athenaeum, 1842. II. félév, 13. sz. 102. l.

³⁾ Zanetti, De numis regum Mysiae seu Rasciae. In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. Mediolani, 1750. 4. P. III. p. 17.

⁴⁾ Lucius, de Regn. Dalm. et Croat. Lib. V. cap. III.

Nemanya nemzetségi szerb zsu

		Radoszlav, III. Nemanics István. 1224 — 1230.	
	I. Nemanics István. 1195 — 1204.	Vladiszlav, IV. Nemanics István, 1230 — 1237.	
	Ismét 1205 — 1224. (Vencsián.)	I. Uros, V. Nemanics István, 1237 — 1272.	Dragut VI. Nem István 1272 —
Nemanya István, 1165 — 1195.			
	Vuk, II. Nemanics, 1204 — 1205.	Demeter.	Milutin, Uros, VII manics Is 1275 —
			Vratizl

ipánok, királyok és czárok.

in,
anics
1,
1275. } Vladislav. †.

II. Nemanics István. 1321.	} Decsáni III. Uros, VIII. Nemanics István. 1321 — 1336.	} Dusán (szilni, azaz: erős, hatalmas). IX. Nemanics István. 1336 — 1356.	} IV. Uros, X. és utolsó Nemanics. 1356 — 1367.

av.	} Vratka.	} Milicza, Grebcljanovics Lázár' neje.

előlapon :

CΦΡΑ
 Γ, CTE
 ΦΑΝΟΥ
 ΜΕΓΑ

hátlapon :

ΔΟΥ
 ΖΟΥΠ
 ΑΝΟΥΤ
 ΟΥΝΕΜ
 ΑΝΙΑ

Azaz: Σφραγισμα Στεφανου μεγαλου Ζυρανου της Νεμανια. (*Szphragisza Sztephanu megalu Zupanu tu Nemanya*). *Sigillum Stephani magni Zupani de Nemanya. Nemanya István nagy zsupán' pecséte*

Ambár ezt mások majd I. majd III. Nemanics Istvánnak tulajdonítják.

I. Nemanics István.

1195 — 1204,

Nemanya István két fiára, *Istvánra* és *Vukra* bíz-^{l. Nemanic} ván a' kormány' terheit, zsupánságát a' kolostori magánnyal váltotta fel. Hiteसे *Anna* apácák közé iratá magát, hol *Anastasia* nevet választott. Legkisebb fia *Raczkó*, (*Rascus, Rastca*), szerzetes néven *Szabbas*, vagy *Száva*, már előbb fogadá el a' monostori élet' törvényeit és utóbb a' szentek közé iratott¹⁾. Magyarország' kormánya akkoron III. Béla kimultával fiára *Imrére* (1196 — 1204) szállott, kinek országlását öccse II.

¹⁾ „S. Sabbae Dynastia, quae a *Stephano Herczeg*, quem Ducis nomine Fridericus III. Romanorum Imperator insignivit 1440. Teutonica lingua *Herczegovina* nuncupatur.“ (Pray, Specimen Hierarchiae Hung. P. II. p. 405). 1459-ki oklevélben: „*Stephanus Cossarich noster fidelis Erczeg* (Kaprinai, Hungaria Diplom. P. II. p. 310).

Endre, utóbb (1205 — 1235) királyunk, háborgatá, ki Horvát- 's Dalmátországot foglalván el, azokban vezéri hatalmat gyakorolt, innen Boszna ellen fordítá fegyverét, hol *Kulint* (1198 — 1204) nevezé ki hánnak.

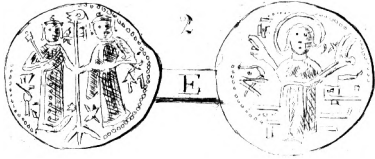
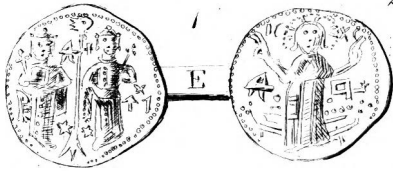
Szerbországban *Vuk* (Vulcus, Vulcanus ¹), hogy bátyját Istvánt kivethesse zsupánságából, III. Incze (1198 — 1216) pápához, mint rokonához folyamodék: fordítaná az anyaszentegyházba térni ohajtó Szerviára figyelmét, jelentvén neki, hogy küldötteinek akarattját annál készebb mindenben teljesíteni, mivel úgy is a' magyar királynak Boszna tartományában; Kulin hánsága alatt tízezernél többre megy már a' patarén eretnekek száma.

István szerb zsupán, mivel nejét, Eudociát, III. Elek (1195 — 1203) görög császár leányát, kivel *Radoszslav*, *Vladiszlav*, és *Uros*, három szerb királyt nemzett, mint alacson gonosztevőt rabnó öltözetben magától elűzte, a' keleti segédhadra számot épen nem tartott; ő is tehát szorongató állapotjában, hajlandóságot színlott a' római szék iránt, késznek jelentvén magát követeinek elfogadására, ha védelmet, királyi hatalmat és koronát nyerend a' pápától. III. Incze fiui bizodalmat látván István' kérelmében, rá állott hogy megkoronáztassék.

Imre királyunk, amint hirül hozák neki a' zsupán terveit, azon főhatalomnál fogva, melyet a' magyar királyok Szerviára nézve gyakoroltak, István törekvéseit a' független királyi hatalomra pártütésnek tekintvén, legott hadsereggel sietett Szerbországba, Istvánt elűzte 's annak öcsesét Vukot iktatá a' zsupánságba ²), innen Bulgárországra fordítá diadalmas fegyverét, és *czímei közt Szerb- és Bolgárország legelőször fordulnak elő*.

¹) „Diocliae atque Dalmatiae rex.“ czímet használt. (Katona, Hist. Crit. Tom. IV. p. 577).

²) III. Incze pápa írja Imre királyunknak: „Postquam expugnasti

Vuk, II. Nemanics.

1204 — 1205.

Imre királyunk nem ellenzé, hogy Vuk koronát fogadjon el a' római széktől, csak azt tevő hozzá, hogy a' nyerendő szerb királyi cím a' magyar király jogainak sérelmére ne legyen. Ámbár Vuk' koronázására a' kalocsai érsek már meg is volt a' pápától bízva ¹⁾, az még sem teljesülhetett; mert megváltozván a' politicalai viszonyok, Száva, ki szívepedve ügyelt Vuk és István' pártoskodó küzdelmeire, egyeségre inté 's egymás iránti szeretetre vezeté testvéreit, mire Vuk lemondott minden hatalmáról és Istvánnak engedte át a' zsúpánságot.

Az ide mellékelt réznyomat két ezüstpénzt állít előnkbe, ezeket saját példányomnak másokéval összehasonlítása után *Vuknak* tulajdonítom.

Az 1. sz. alatti példánynak:

előlapján szemcsés körben két szemközti alak, begombolt hosszú szerb köntösben, hármás talpu 's emberfej csúcsu lovagzászló vagy pózna mellett állva látható, az egyik jobbában, másik baljában rövid keresztet tartva;

Seruiam, amoto Stephano, et Vulco substituto in locum ipsius, per tuos nuncios intimasti, quod terram illam ad obedientiam ecclesiae Romanae reducere cupiebas, et salvo in temporalibus iure tuo, aequanimiter sustinebas, ut dictus Vulcus regalem susciperet ab apostolica sede coronam." (Katona, Hist. Crit. Tom. IV. p. 725).

¹⁾ Ugyan III. Ince pápa írja Imrének: „Vnde nos hujus exsequutionem negotii (coronationis), de consilio nunciorum tuorum, venerabili fratri nostro Colocensi archiepiscopo duximus committendam. Sed quum iam biennium sit transactum, in nullo novimus esse processum." (Katona, Hist. Crit. Tom. IV. p. 725).

amannak oldala mellett névrajtőjegy gyanánt összekapcsolt és egymás alá helyezett cyrill betűkkel **РСК** azaz: *Vuk* olvasható, ennek oldalánál felül csillagsával ékes M alakú¹⁾ a' lovagzászló körül A féle jegy és keresztke, alúl pedig két csillag tűnik elő.

Hátlapján Krisztus fénykörös fővel szemközt állva, kiterjesztett karokkal, hosszú köntösben ábrázoltatik, feje körül: **IG XG** (Jesus Christus), oldalánál betűjegyek szemléltetnek.

A' 2. sz. alatti némellyekben különböző példányon a' *Vuk* névrajtőjegy még világosabban tűnik elő.

Appel igen körülnyesegélt példányt vésetett rézbe 's azt I. Nemanics Istvánnak tulajdonítván, megjegyzi róla: „*Eine noch unangezeigte seltene Münze.*“²⁾

Ismét I. Nemanics István, Vencsián.

1205 — 1224.

Vencsián.

Száva testvéreinek megbékéltetése után a' keleti vallás' megerősítésére fordítá buzgó igyekezetét, kinek szelíd oktatása annyira hatott, hogy Szerviában nem sokára ismét minden a' keleti vallásnak indult. Azalatt Dandolo Henrik velencei doge Konstantinápolyban 1205-ben meghalálozott, ennek unokája Anna, mint gyanítható a' temetésről haza tértében Szerviának vette útját, hol őt reménytelenül Istvánnal köték össze a' szerelem' lánczai. A' zsupán e' szép velencei hitésének tanácsára csakhamar kiesett keleti hitvallásából, és a' római

¹⁾ E' pénzt épen ez M. betű miatt, mások Muntimir (880 — 890) szerb zsupánnak, mások VIII. Palaeolog Mihálnak (1260 — 1282) tulajdonítják.

²⁾ Appel's Repertorium. II. B. II. Abth. 798. Tudományt. 1843. v. 295 — 318. I. Néhai Veszerle József 5. réztáblára vésetett magyar tartományi pénzeket; de ezek' lenyomatát nem láthattam.

pápának hódolt; innen történt, hogy míg II. Endre királyunk 1217-ben a' szent földön nem annyira harczolt, mint áhitatos zarándokként járt, szent ereklyét gyűjtött, és Bithyniának Nicaea városában Lascaris Tódor kis ásiái görög fejedelemnél mulatott, hogy ennek Mária nevű leányát elsőszülött fiának IV. Bélának eljegyezhesse: azalatt István első királya lón a' szerbeknek; mert őt neje közbenjártával III. Honorius (1216 — 1227.) pápa megkoronáztatá, kihez irt levelében István következő czímet használt: „*Stephanus Dei gratia totius Serviae, Dialectiae, Tribuniae, Dalmatiae, atque Chulmiae Rex coronatus.*“¹⁾ II. Endre, ki szinte Szerbország királyának czímezé magát, jó néven épen nem vehette e' szerb híreket; de mivel a' szent földről hazatértekor Magyarországot pártokra szakadozva 's felette sanyarú állapotban találta: tartományában jogainak ezen bitorlását nem vala képes megfenyíteni.

Amint István nejét elrablá a' halál, azóta csendes magányban folytak örömtelen napjai; öcsese Száva nem feledé el élemedett bátyját ismét a' keleti hitvallásnak elfogadására bírni, ki görög hölgyet is ajánlott *Radosz-lav* nevű fiának, mint örökösének nőül, és ha Radoszlav csakugyan Lascaris Tódor' valamelyik leányával kelt egybe, miként a' leány nevének elhallgatásával állítják: úgy az, IV. Béla királyunknak sógora vala. Tódor kis ásiái görög fejedelem annyira megelégedett ezen szövetséggel, hogy nem csak görög papokat, hanem koronát is küldött Istvánnak²⁾; Száva pedig megtétetvén a' koronázáshoz

¹⁾ Zanetti, De numis regum Mysiae seu Rasciae. In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. Mediolani, 1750. 4. P. III. p. 17.

²⁾ Révay Péter azt gyaníttja (Schwandtner, II. 457.) hogy e' korona ugyanaz, mellyet Achmet török császár 1605-bea Boesckay Istvánnak küldött; ámbár Istvánfy (Lib. XXXIV.) emezt bizonytalan eredetűnek állítja. Boesckay koronáját Bécsben a' eskücsárban nem egyszer láttam.

szükséges készületeket, bátyját Istvánt az oltárhoz vezeté, szent olajjal megkené, királyi palástba öltözteté 's úgy tevé fejére az ajándéku nyert koronát, kardot és kormánypálczát adván kezeibe így kiáltott fel háromszor: „*István, Szerbország' első koronás királya éljen.*“ Mire: „*Éljen sokáig.*“ viszonzá háromszor az összegyűlt sokaság ¹⁾).

II. Endre királyunkat Istvánnak már az első koronáztatása is boszontá, e' görög szertartású pedig még inkább; de az ország' szívében duló zavarból sem birván menekülni, a' tartományában történtek' megboszulását fíra Kálmánra, IV. Béla öcscsére bízta, ámbár ez is kénytelen volt elnyomni méltó boszonkodását; részint mert a' szent szék' sürgetéseire a' patarénok kiirtására fordítá minden igyekezetét, részint mivel István, fiát ajánlá Szerbországnak királyul, maga pedig Simon nevet választván szerzetbe állott, hol meg is szünt élni.

Vencsián'
pénze.

Pénzét az ide kapcsolt réznyomaton láthatni.

Az 1. sz. alatti példánynak

előlapí

körirata jobbról: STĚFA balról: S STĚFAN

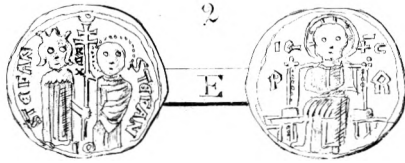
képverete: sz. István első vértanu Szerbország' véd-szente fénykörös fővel állva, jobbával magas kettős keresztet nyujt a' jobbról álló koronás királynak, baljában könyv; a' király és kereszt között: REX alúl pedig NO látható.

Hátlapjának

felirata: IĚ XĚ (azaz: Jesus Christus)

képverete, Krisztust fénykörös fővel palástosan kar-székben ülve 's könyvet tartva állít előnkbe; alúl R. betű tűnik elő.

¹⁾ „*Pervo vjencsáni kráľy.*“ azaz: először koszorúzott vagy koronázott király. Innen *Vencianus*, *Vencsián* néven is hivatik.

A' 2. számú példány'

előlapi felirata: STEFAN REX STEFAN

alúl: I O

hátlapja' téréen P R, alúl az R betű hiányzik; egyébként az 1. sz. alattihoz hasonló.

Ez I. Nemanics István' pénzeivel kezdték ekkorig a' szerb pénzek' sorát; mert az 1. sz. alatti példányt kiadta Zanetti fametszetben, ki az előlapon látható N O (N G) betűknek *Nemanya Gens*; a' hátlapi R betűnek pedig *Rasciae*, vagy *Rogni Rasciae* (moneta) értelmet tulajdonít, de ezt, és pedig helyesen csak gyanítólag; mert e' betűk nem állandók, hanem más más példányokon sokfélekép változnak. Ugyan ő e' példányról írja: „Hunc (numum) si cum grossis Henrici Danduli et Petri Ziani conferas, differentiam nullam deprehendes, idem pondus, eadem forma et metalli probitas, imagines eadem.“ Hogy I. Nemanics István pénzei a' velenceziekhez hasonlók, az igen természetes, ha hitese Anna Dandolo Henrik unokája volt; Zanetti egyedül a' velencezi veretű szerb pénzeket akarta megismertetni, azért írja: „Quinque nunc primum e scrinio nostro exhibemus nos. Equidem plures ad hunc diem nobis inciderunt in manus, sed ab edendis abstinuimus.“ A' nem velencezi veretűekről Velenceze dicsőségére semmit sem mondhatván, azokkal nem is vesződött ¹⁾.

¹⁾ Hier. Franc. Zanetti, De numis regum Mysiae, seu Rasciae Commentariolus. Venetiis, 1750. 8.

Recus. In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. Mediolani, 1750. 4. P. III. p. 18. 22. II.

A' magyar egyetemi könyvtár' Argelati munkájának példányában a' fába metszett pénzek után illy írott jegyzet áll: „Vid. Kaprin. Opp. fug. T. XXXI. fin. cupro elegantius expressa.

Conf. Eccl. Cathar. p. 10. Kaprin. opp. T. I.“

De e' kéziratokhoz és rézmetszetekhez ekkorig nem juthattam.

Radoszlav, III. Nemanics István.

1224 — 1230.

Radoszlav.

Crapulus néven is hívatik; azt alig érdemes elmondani, hogy e' szót mások romlott névnek mondják, mások pedig rekedt, hortyogó, szeplős, esztelen, kába 'stb. különböző értelemben veszik. Radoszlav atyjának eltakarítása után keleti szertartás szerint koronáztaték meg, és akár azért, mivel sz. István első vértanu Szerbországnak védszente vala, akár az először megkoronázott atyjának Istvánnak emlékezetére, István nevet választott, miben utódi is követték ¹⁾).

Radoszlav felette gyenge eszű volt, és mivel az esztelen többnyire kegyetlen egyszersmind, ő is embertelen volt inkább, mint igazságtalan, kivált öcsse Vladiszlav iránt, kit nejével együtt kiűzött Szerviából; esztelenségét és önkényes hatalmát nem tűrhetvén tovább a' szerbek, elhatározzák őt a' királyi székről letaszítani, mire barátköntösbe öltöztették, és öcsse Vladiszlav koronáztaték meg királyúl.

Radoszlav'
pénzei.

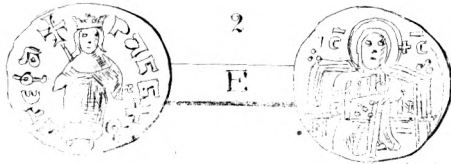
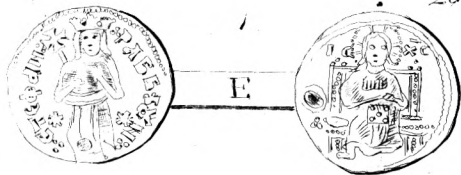
Pénzei cyrill feliratuak.

Az 1. sz. alatti példány'

*előlap**körirata . . . РѦБ БЖСН СТЕФАН:*

azaz: Ráb Bozsui (Bozsii helyett) Sztefan. (Isten' szolgálja István). A' cyrillisták nem szokták az isten és szentek' neveit egészen kiírni.

¹⁾ „Adsumto in ea cerimonia Stephani nomine, quod a successoribus deinceps usurpatum.“ (Du Fresne, Illyricum vetus et novum. Posonii, 1746. fol. p. 56.)

Képverete pedig imez: A' király koronás fővel, hosszú köntösben, övesen szemközt állva, melléhez hajlott kezekkel egyszerű keresztet tart; a' téren két csillag tűnik elő.

Hátlapján: **IG XG** Krisztus fénykörös fővel ülve.

A' 2. számú példány' előlapi

körirata · **PAE EXY OTSΦA** azaz: Ráb Bogu Sztefa (n). Szintannyi mint: Isten' szolgálja István.

Képverete 's hátlapja mint az előbbi példányé, csakhogy hátlapja' térén C N betűk láthatók.

E' czimű könyvet: „Nani (Bern.) De duobus imperatorum Rassiae numis. Venetiis, 1750. 8. Editio 2-da monetis ac documentis adhuc ineditis aucta. Ibidem. 1752. 8.” eleget kerestettem, de azt ekkorig semmi áron meg nem szerezhettem ¹⁾.

Vladiszlav, IV. Nemanics István.

1230 — 1237.

Ez mint mondják, akár Boszna- akár Németország- Vladiszlav. ből bányászokat hívatván Szerviába, sok kincset gyűjtött össze, és ez által miként királyi tekintete, úgy hatalma is mindinkább gyarapodott. Magyarországnak II. Endre (1205 — 1235) királyunk' gyáva országlása alatt

¹⁾ Dr. Taubner Károly írja 1842-ki aug. 30-kán: „Nani Bern. könyvét nem csak Velenczében, hanem különösen Padua- és Bolognában, Florencz- és Rómában, sőt majdnem az egész Olaszországban kerestem. E' városokban nem lakik könyvkereskedő 's antiquarius, kiknél azt nem kutattam volna. Petroni Velenczében igen biztatott; de az eredmény csak az vala, hogy a' könyv már igen ritkán fordulván a' kereskedésben elő, nincs hite, hogy azt valahol megkaphassam. Rómában a' septuagintákéval megtekintém e' ritka madarat is 'sth.

valamint IV. Béla (1235 — 1270) királyságakor a' tatár, helyesebben mongol pusztítás miatt, oly nagyok valának kinszenvedései, hogy a' szerb királyoknak épen nem volt nehéz e' sanyarú időszak' folytatában kezökre keríteni a' független hatalmat, mellyben királyaink majd minden befolyás nélkül használták a' szerbországi czímet.

Vladiszlav'
pénzei.

Vladiszlav alatt már kétféle Radoszlavéhoz hasonló 's szinte cyrill feliratú pénz vereték:

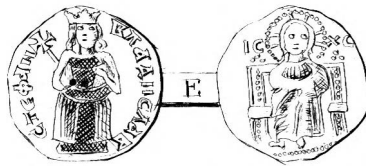
1. nemű.

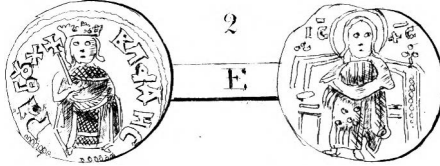
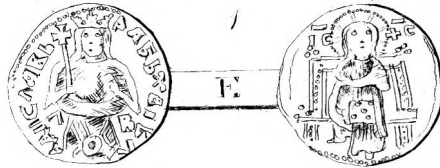
**I. Az ide mellékelt réznyomathon látható példány'
*előlapj***

körirata ez: **СТЕФАН РАДОСЛАВ** (Sztefan Vladiszlav.);

képverete pedig imez: A' király koronás fővel, hosszú köntösben, övesen szemközt állva, melléhez hajolt kezekkel egyszerű keresztet tart.

Hátlapján: **ІС ХС** Krisztus fénykörös fővel ülve.

II. 1. szám alatti példány'

II. nemű.

előlapí

körirata: РѢБѢХИ РЛАДНОЛАРБ (Ráb Bozsii Vladiszlav) azaz: Isten szolgálja Vladiszlav.

képverete az előbbihez hasonló; de térén Д Б betűk láthatók.

Hátlapja, szokott.

Kiadta e' példányt Hadzsics János, (írói néven miloszvetics) a' budai szerb évkönyvek' volt szerkesztője ¹⁾, hol az 1826-dik évi I. füzetben a' 4. sz. alatt réznyomatban látható; csakhogy ott köriratának hibás olvasása miatt, Radoszlavnak tulajdonítatik.

A' 2. számú példány'

előlapí

körirata: РѢ БѢХ РЛАДНО А' mi megrövidítve szintannyi, mint az 1. sz. alatti példányon, mellyhez egyébiránt hasonló, csakhogy az annak előlapí téréen látható betűk, itten hiányzanak.

I. Uros, az úgy nevezett nagy király,

V. Nemanics István.

1237 — 1272.

Keresztnéve Dragoszlav, Uros nevét hihetőleg azon I. Uros. Nemanya nemzetségi korszak előtti Uros (1112 — 1136) szerb zsupán emlékezetére választá, kinek leánya Ilona, II. Béla királyunk' neje vala; Istvánnak pedig elődei szokásaként nevezteték. Amint testvér bátyja Vladiszlav elhagyá a' világot, azonnal átvette a' kormányt, és miként állítják, azon II. Balduin Ilona nevű leányával kelt

¹⁾ СЕРБСКЕ ЛѢТОПИСИ ЗА ГОД. 1826.

egybe, ki a' hanyatló keleti birodalom' megmentésére 1239-ben hatvanezerből álló francia hadsereget vezetett Konstantinápolyba, hol meg is koronáztaték. Amny bizonyos, hogy Urosnak két fia volt: *Dragutin* és *Milutin*; de Balduin Itona nevű leányáról, vagy más francia Itonáról, mint szerb királynéről a' francia nemzékrendírók aligha tudnak valamit.

Az 1241-dik évi borzasztó tatárdúlás' fergegege szinte Horvát- és Dalmátországban, innen Bosznán keresztül Szerb- és Bolgárország' vidékein is űzte kegyetlen pusztításait. A' patarének' rettentője Kálmán vezér, a' mongolok ellen harczoltában kapott sebek' következtében megszűnt élni, 's a' zendülés' lángjai majd itt, majd amott tűntek fel Bosznaország' téerein. Nem csoda tehát, hogy Uros e' veszélyes körülményekben IV. Béla királyunk' bizodalját iporkodék megszerezni, kinek Kottroman János, utóbb bán vezérlete alatt küldött hadseregére szívepedve várakozék, és örömmel fogadá el Béla rendeleteit a' magyar birtok és Szervia közötti határookra nézve.

IV. Béla királyunk az éjszaki Szerbországnak Drina és Morava közötti magyar koronához tartozott vidékből, mellynek fővárosa Nándorfehérvár (Belgrád), masesói bániságot állított; az egész Szörénységet, Kúnország' azaz: Oláhország' vagy Havaselföld' és Moldva' részeit, a' templariusok' védelmére bírta, meghagyván Linoy (Lynioy) és Szeneszlav oláhvajdák' birtokait. A' Szörénység hajdan majd bániság volt, majd vezérség, mellyre jelenleg a' Traján hídja¹⁾ düledékein és Csernecen felül látható sz. *Szeverin'* tornya nevű romok emlékeztetik az utazót.

Uros azzal is megmutatá a' magyar korona iránti hűségét, hogy részt vett azon hadban, mellyet IV. Béla

¹⁾ Építőjét Procopius (Lib. IV. De aedific. cap. VI.) *Apollodorus Damascenus* néven nevezi.

és fia V. István 1260-ban Ottokar ellen a' stajer vezérség miatt indított; legalább Ottokar IV. Sándor (1254 — 1261.) pápához írt levelében maga beszéli, hogy ellene számos kúnok, magyarok, különféle szlávok, székeltek, oláhok, besenyők, izmaeliták, görögök, bulgarok, rácok (szerbek) és bosnyák eretnekek (patarénok) harcoltanak, amint pedig Béla és Ottokar kibékültek, és Bécsben gyülekeztek össze mindkét részről az alkudozó követek, megjelent Uros szerb király is Dragutin és Milutin két fiával együtt. Itt nyerte el, mint hihető, Dragutin V. István Katalin ¹⁾ nevű leányát nőül, azon feltétel alatt, hogy Uros még életében Dragutinnak engedje át a' szerb királyságot, miben ő ekkor meg is egyezett.

IV. Béla kimúltával Magyarország' kormánya V. Istvánra (1270 — 1272.) szállott, ki eleinte Ottokarral volt kénytelen hadakozni, utóbb az azzal kötött egyeségben vejét Dragutint Szerbország ifju királyának nevezi ²⁾, ez hadsereget kért ipától V. Istvántól, hogy atyját Urost megfoszthassa királyságától, mellyről az, ígérete szerint önként lemondani nem akart; innen háború lett az atya és fia között, mellyben heves harcz után Uros szaladásnak eredt Durazzo felé, hol kevés idő múlva, de már őszkorában végzé be sanyarú életét.

Pénzei nálunk gyakran fordulnak elő, 's gyűjtőink még sem jöhetnek velök tisztába. Minthogy mások VROSIVS, mások STEFANVS feliratuak; és sz. István vértanu majd magas kettős, vagy egyszerű keresztet, majd magas zászlót nyujt a' jobbról álló királynak: azért

I. Uros'
pénzei.

¹⁾ Mások Erzsébetnek nevezik; de ez a' budai Margitszigetben sz. Domokos szerzetbeli apáca volt.

²⁾ „Vrosium regem Seruiae, et Stephanum (Dragutin) filium eius, iuniozem regem Seruiae, generum nostrum.“ (Katona, Hist. Crit. Tom. VI. p. 562).

legjobb őket nemekre felosztani, a' nemek' változatait, mint fajait itt nem czéлом előadni.

I. nemű. **I. Sz. István magas kettős keresztet nyujt a' jobbról álló koronás királynak, VROSIVS felirattal.**

Az 1. sz. alatti példány'

előlapí.

körirata: VROSIV S STEFAN

képverete: sz. István fénykörös fővel állva, jobbával magas kettős keresztet nyujt a' jobbról álló koronás királynak, baljában könyv; a' király és kereszt között: REX alúl M O.

hátlapja' térerén P R. szokott felirat és képverettel.

A' 2. számu példány'

előlapí

felirata: VROSIVS REX STEFAN alúl S

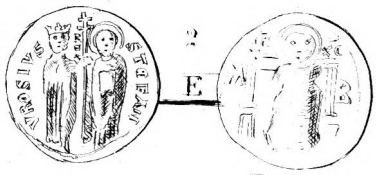
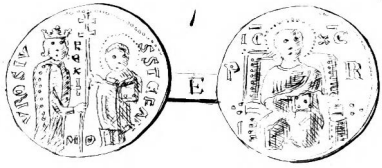
képverete, mint 1. sz. alatt.

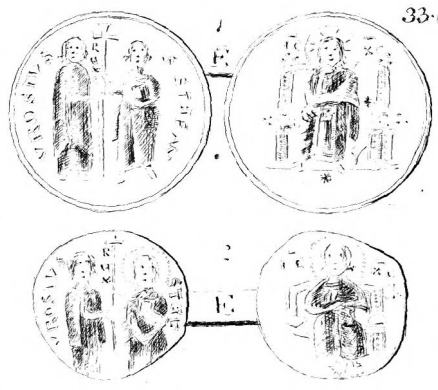
hátlapja' térerén M R szokott képverettel.

Az 1. sz. alatti példányt kiadta Zanetti, kitől ha kérdezzük: mellyik Urosnak tulajdonítsuk e' pénzt? azt feleli: „*Jus dicant aequi peritique lectores.*“ Ő az MO (NE) betűknek: *Neemania*, a' PR-nek *Princeps* vagy *Principatus Rasciae* értelmet tulajdonít¹⁾, de így mit fognak jelenteni a'

2. sz. alatti példány M B betűi? Ez a' budai szerb Évkönyvekben (1826. IV. füz. I. sz.) látható, hol egyedül az mondatik róla, hogy Uros királyé.

¹⁾ Zanetti, In Argelati Collect. Dissert: de monetis Italiae. P. III. pag. 19. 22. n. V.

II. Sz. István egyszerű magas keresztet nyújt a' jobbról álló hajadon fejű királynak, VROSIVS felirattal. II. nomű.

Az 1. sz. alatti példány'

előlapí

körirata: VROSIVS S STEFAN

képverete: sz. István födetlen fővel állva, jobb-jával magas egyszerű keresztet nyújt a' jobbról hajadon fővel álló királynak, baljában könyv; a' király és kereszt között: REX

hátlapja' térén két csillag, szokott felirattal és képverettel.

A' 2. számú példány'

előlapí

főirata: VROSIVS REX STEF

képverete: mint 1. sz. alatt, de sz. István fénykörös fejű.

hátlapja, mint 1. sz. alatt.

Az 1. sz. alatti példány Banduri munkájában látható réznyomatban, ki azt utolsó Nemanicsnak tulajdonítja. ¹⁾

A' 2. számú Zanetti közli, mellyről írja: „Nummus est, quem exhibit Bandurius — — — Quo loco ab eruditissimo viro conlocatum invenimus, nos dimovere non ausimus.“ ²⁾

¹⁾ Anselmi Banduri, Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos. Lutetiae Parisiorum, 1718. fol. Tom. II. p. 769. 772.

²⁾ Zanetti, In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. P. III. p. 20. 22. n. VI.

III. nemű. **III. Sz. István magas zászlót nyujt a' jobbról álló királynak, VROSIVS felirattal.**

1. példány'

előlapja

körirata: VROSIVS S STEFAN

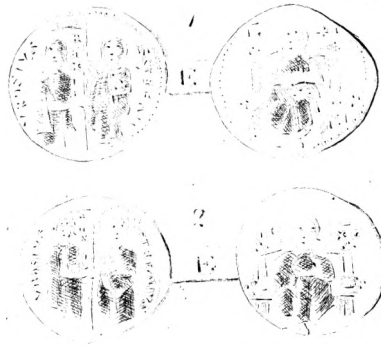
képverete: sz. István fénykörös fővel állva, jobbjával magas zászlót nyujt a' jobbról álló hajadon királynak, baljában könyv; a' király és zászló között: REX *hátlapja szokott.*

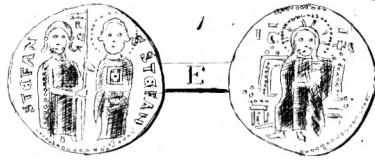
2. VROSIVS REX STEFANVS képverete 's hátlapja mint 1. sz. alatt.

Az 1. Zanetti adja illy megjegyzéssel: „Muratorii auctoritate fulti nos Milutino adscribi posse putamus.“¹⁾

Megtalálhatók: Széchenyi, Catalog. (P. III. p. 46. n. 11. 12.) hol szinte Milutinnak tulajdonítanak, és ugyanott (pag. 45. n. 7. 8. Tab. 7. n. 47 52.) hasonló példányok I. Urosnak. A' 2. sz. alattit leirja Appel', (Repert. II. B. II. Abth. 800. 1.) Réznyomatban a' szerb Évkönyvekben, (1826. III. 1. sz. 'stb.) is meglelhető. Lirutius' (Dissertatio de monetis. In Argelati, Collect. Diss. de monetis Italiae. P. II. p. 187. Tab. IV. n. 70.) fapetszetéből ki nem vehető, zászlót nyujt-e vagy keresztet sz. István a' jobbról álló királynak?

¹⁾ Zanetti, In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. P. III. p. 18. 22. n. IV. Lud. Ant. Muratorii, de moneta. In Philip. Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. Mediolani, 1750. 4. P. I. p. 92. Tab. LXXXII.

IV. Sz. *István magas zászlót nyujt a' jobbról álló királynak, STEFAN felirattal.* IV. nemű.

1. példány'

előlapi

körirata: STEFAN S STEFAN

képverete: sz. István fénykörös fővel állva, jobbával magas zászlót nyujt a' jobbról álló királynak, baljában köyv, a' király és zászló között: REX

hátlapja szokott.

2. STEFAN . . STEFAN A' király és zászló között REX alúl csillag; hátlapján szokott képveret N G betűkkel.

Közli Zanetti, (p. 18. 22. III.) ki nem tudja ki-nek tulajdonítsa: „Summa hic (ugymond) difficultas sub-oritur, cui potius adtribuas. Nos nullum ferre iudicium ausi, lectoribus nostris, harumque rerum peritis libenter pronunciantum relinquimus.“ A' Széchenyi, Catalog. (P. III. p. 46.) Dragutinnak tulajdonítatik. Appel, Repert. II. B. II. Abth. 799. Joachim, I. Th. 327. Szerb Évkönyvek, 1826. I. 1. sz. sem tudják meghatározni.

Dragutin, VI. Nemanics István.

1272 — 1275.

Prediszlav vagy második Száva szerb püspök, az elhúnyt Uros királynak öcsese, nem tűrhetvén Dragutinnak atyja sírhalmán épült királyságát, Magyarországba költözött, itt V. István' kimúltával a' még kiskorú fia kún László (1272 — 1290) emelteték a' királyi

székre. A' szerb püspöknek főczélja az volt, hogy kún Lászlót titkon a' keleti hitvallás' elfogadására bírja ¹⁾).

Azalatt Dragutin, ki még mint ifju király lováról leesvén, lábát kifeczemítá, kínos nyugtalanságban tölté királyságát, boldogtalansága napról napra nevedék: majd lábfájdalmai kínozták, majd azon gyötrelmes érzet zúdult fel keblében, hogy atyja ellen vétkezett. Utóbb részint nejének sürgetéseire, részint Száva püspök' vallásos buzdításaira magához hivatá öcscsét Milutint, és átadá neki a' szerb királyságot úgy, hogy az, a' még úgylis gyermektelen Milutin' elhunytával, Dragutin' Vladiszlav nevű fiára szálljon. Ezzel nejének macsói vezérségébe, 's az ehhez tartozott Szeremségbe vonúlt, hol imádságnak, alamizsnálkodásnak, bűnbánatnak és vezeklésnek szentelé életét.

Dragutin'
pénze.

Pénzei részint cyrill, részint latin feliratúak. Amazok' mint 1. és 2. sz. alatt láthatni ;

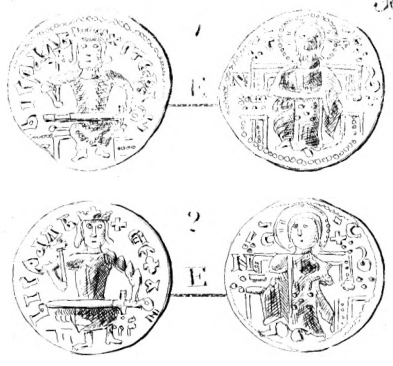
előlapja

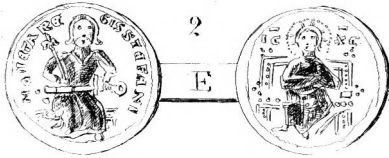
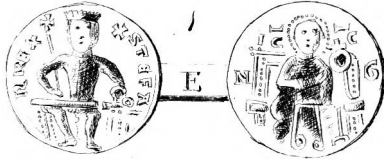
körirata : † СТЕФАНЪ КРАЛЬ azaz: Szeffan Krály,

képverete : A' király koronás fővel szemközt ülve, jobbjában rövid kereszt, baljában a' keblén rézsutt helyezett kard' markolata ;

hátlapja szokott N G betűkkel.

¹⁾ Engel's, Geschichte des Ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. Halle, 1797. 4. I. Th. 431.

Latin feliratn pénze kétféle :

I. nemű.

I. Az 1. számu példány'

előlapi

k rirta: † STEFAN REX. Egyebk nt a' valamivel hosszabb keresztet kivéve, az el bbiekekhez hasonló.

II. A' 2. számu'

II. nemű.

*előlapi**felirta:* MONETA REGIS STEFANI

képverete: A' király födetlen fővel szemközt ülve, jobbjobban  gy látszik kormánypálcza, baljában szintolly helyzetű kard' markolata ;

h tllapj n ama' betűk hiányzanak.

Appel' Repertoriumában (II. B. II. Abth. 799. 3.  s 1. 2. 3. sz), és Széchenyi Catal. (P. III. 44. n. 3. 4. 5. Tab. 7. n. 54. 55. 56.) majd II. Istvánnak, majd I. Urosnak; a' szerb  vk nyvekben (1826. II. 6. sz.) határozatlanul Istvánnak tulajdonitnak.

Milutin, II. Uros, VII. Nemanics István.

1275 — 1321.

Ez a' Nemanya nemzetségi korszakban II. Uros, Milutin.
 gyes hadvezér és népének majd mindig győzedelemre vezetője, harczaiban volt-e szerencs ebb, vagy a' testi gyönyörökben telhetetlenebb, azt nem k nny  meghatározni.   a' bujaság' virágos útjain csapongott sz ntelen, elhagy  nejét ha a' n sz jet más férjhez ment hölgygyel kényére tölthető, és ha vonzódást érzett férjhez menendő iránt, azzal csak azért oszt  meg szivét, hogy az esketés után el zze 's n sz jog t annál szabadabban gyakorolhassa. B tyj t, az atyja' vesztess g n b nkod 

Dragutint gyakran meglátogatá, 's szép neje a' magyar Katalin' társaságában hűtögeté szíve' lángjait.

Midőn Szeremség felzendült, a' lázítók Dorman' zászlójához szegődtenek, és Dragutin' hadserege, mint sokkal kisebb már szétszóraték: Milutin azonnal sieté Dragutin' segítségére; ott találkozik kún Lászlónak erdéli és kún hadával, mellyet Sóvári György vezérlett, hogy e' magyar földön a' csendességet helyreállítsa ¹⁾; Milutin ehhez kapcsolá magát, és a' fellázadt csapatok semmivé tétettek. Nagy szerencsével harczolt Milutin VIII. Palaeolog Mihál (1260 — 1282), és II. Andronik (1282 — 1328) ellen is, hogy visszaszerezhesse mind azt, mit a' már elhanyaglott görögök Szerbországtól valaha elfoglaltak.

Milutin' harczai nem szakaszták félbe szerelmi kalandjait. Erzsébet a' budai Margitszigetben apácza, meglátogatá testvérét Katalint, Dragutin' nejét, hol Milutin szerelemre gyuladt iránta, letépé apáczafátyolát, menyasszonyi ruhát öltete vele 's azonnal megrendelé az egybekelést. A' papság hasztalan inté Milutint, hogy nejével, Angelus János thessaliai főnök' leányával előbb kötött házassága ok nélkül fel nem bontható, ha a' sógorság' akadályától felmentetnék is; hiába sürgették kún Lászlót, hogy testvérét Erzsébetet, mivel szerzetes esküvése kötelezi, vegye ki Milutin' kezéből: a' tüzes indulatú Milutin fel nem hagyott rendíthetlen szándékával; kún László pedig, ki maga is hasonló szerelmi kalandokat űzött, nem csak ellent nem mondott, hanem jóváhagyó tetszését is nyilvánítá az által, hogy Erzsébetnek Bosznaországot engedte át menyasszonyi ajándéku. IV.

²⁾ Kún László 1285-ki oklevelében olvastatik: „Quum nostros homines fideles Transilvanos, una cum Cumanis nostris, contra Dormanum et Bulgaros misissemus, M. Georgium ejusdem exercitus capitaneum proficientes.“ (Katona, *Hist. Crit.* Tom. VII. p. 914).

Miklós (1287 — 1292.) pápa, a' Nemanya nemzetség régi barátja, felmenté Erzsébetet szerzetes esküjétől, és Milutin a' római széknak hódolt, elfogadá a' beküldött hittérítőket, igérvén a' patarénok' kiirtását a' most birtokába került Bosznaországból. Mire minden elcsendesült.

A' Feketetenger' vidékein Noghai vagy Nokai nevű tatár chán uralkodott, az ettől történeteinkben *nógai tatár* vagy *neuger* nevezet alatt ismeretes kúnországi, azaz moldvai 's bessarabiai pogány kúnok szintezen tatár vezérnek hódoltak, ki a' megszalasztott *Terteres György* bulgár király helyébe *Sztrecsimirt* (Sisman és Smilczes neveken is fordul elő) rendelé Viddin' kormányzójává; ez a' tatár csapatokkal pusztítá minduntalan Dragutin' tartományait, Szervianak is veszélyt készítvén; mire Dragutin és Milutin megszállák és víni kezdék Viddint, de új segédcapatok érkezvén, visszavonultak, Milutin pedig legott békeköveteket küldé a' chánhoz, ki elfogadván a' követséget azt kívánta, hogy Milutinnak törvénytelen öleléséből született fia *István* néhány bojárral küldessék azonnal tuszúl a' chán táborába. István nem sokára visszaszökött Szerviába, hol *Sztrecsimír'* leányával kelt egybe, hogy a' tatár vezér' boszuját elkerülje.

A' tatárokkal szövetkezett pogány kúnok Magyarországot is pusztíták, a' kún hölgyek' kecséibe szerelmes kún László 1290-ben Körösszeg táján Biharvármegyében Arbocz, Törtel és Kemencze nevű három kún által meggyilkoltatott, és III. András (1290 — 1301.) koronáztatott meg királyúl. Milutin, hogy országát a' bulgár pusztításoktól megmentse, nem tartván többé sógorától, nejét Erzsébetet elüzte magától és *Terteres'* leányával kötött házassági szövetséget, a' görög tartományok ellen fordítván ismét diadalmas fegyverét. A' megfélemlert II. Andronik, akár testvérét Eudociát, akár *Simonis* nevű hét éves leányát ajánlá Milutinnak nőül, kinek figyelmét a' fiatal császári hölgy foglalá el, kedveért félbehagyá táborozásait, és új házasságra lépett. Irene

császárnénak, Milutin legújabb napának komoly szándéka vala, Szerbországot a' hanyatlékony keleti birodalom' tartományaihoz kapcsolni, azokban élemedett vejét császári méltóságra emelni, 's Szerviát ekként az úgy is gyermektelen Milutin' kimultával Demeter, vagy Tódor fiának részére elfoglalni; azért a' császári koronát legott Szerviába küldé sürgetvén Milutint, hogy magát minél előbb megkoronáztassa. Hirül esvén Milutin törvénytelen fiának Istvánnak, ki nejével László erdéli vajda leányával elvonulva eregette boldog napjait, miként akarják örökségétől, a' szerb királyi széktől megfosztani, első gondja vala Irene céljainak kivitelét megakasztani, és a' szerb királyságot még Milutin' életében elfoglalni; azért nyilvános harcra kelt atyja ellen, de csatát vesztvén elfogatott és megvakítatott; utóbb 1307. körül Dusan nevű fiával Konstantinápolyba küldeték, hol szemeit a' görög papok meggyógyították.

Dragutin' életét 1317-ben eloltá a' halál, kinek Vladislav nevű fiát Milutin azonnal fogságba ejté 's tartományait elfoglalá; de mivel Macsó és Szeremség Dragutin' birtokába neje után került, Boszna pedig Milutin magyar nejének menyasszonyi ajándéka vala: e' tartományok' elfoglalását annál kevesebbé túrheté Robert Károly (1308 — 1342.) királyunk, mivel V. István magyar király Mária nevű leányának, Dragutin és Milutin nejei testvérének unokája vala. Innen háború tört ki Károly királyunk és Milutin között, mellyben a' magyar hadsereg' vitézsege győzött, és visszafoglalá az idegen hatalom alá került tartományokat. Milutin a' királyhoz méne 's elhatározá magát a' magyar korona fennhatóságát megismerni, Károlynak hódolni ¹⁾, neki hűséget fo-

¹⁾ Robert Károly 1319-diki oklevelében következőleg említi e' győzedelmet: Quum Vrosium (Milutin) regem Seruiae, et regnum eius, nostrum et totius regni nostri inimicum et aemulum specialem — — — — brachio nostrae potentiae aggressi

gadni, és Károly ez alkalommal pénzt is veretvén, azon ő veszi át sz. Istvántól a' Szerbország' zászlóját ¹⁾).

Rövid idő múlva meghalálozott Milutin' napa, a' férjét szidalmazó cselszövényes Irene, temetésére Milutin' neje a' szerencsétlen Simonis Konstantinápolyba utazott, honnan nem vágyott többé Szerviába vissza, ha férje az agg szerelemkóros nem kényszeríti. Hazatért ez alkalommal Milutin' István fia is, ki atyjával kibékült; de őt mindig bekötött szemekkel vezetéek Milutin elébe, ennek szeszélyei miatt, kinek Istvánon kívül *Constantin* nevű fia is volt, és úgy látszik mindegyiknek saját birtokot engedett át Milutin ²⁾), kinek hirül esvén, hogy rabló csapatok nyomulnak tartományaiba, épen ezek ellen gyűjté össze hadait, midőn készülteit 1321-ben megakasztá a' halál.

Több nemű pénze ismeretes.

Milutin'
pénzei.

1. *A' király' baljában egyszerű keresztel ékes aranyalma, hátlapján a' lilomok hiányzanak.* I. nemű.

Az 1. sz. alatti példány'

előlapj

körirata: MONETA REGIS VROSI

fuissemus, hostiliter inuadentes, et castrum Macho cum aliis ipsius castris et oppidis dextra domini virtutem faciente, obtinuissemus.“ (Katona, Hist. Crit. Tom. VIII. p. 405.)

¹⁾ „Die Fahne in der Hand der Prinzen ist das Sinnbild der unumschränkten Landesherrschaft.“ (Neues Lehrgebände der Diplomatik. Erfurt, 1767. 4. V. Th. §. 558. 362. 1.)

²⁾ Zanetti írja: „Constantinum etiam Andronici Caesaris ex filia nepotem aliquando regnasse prodit nummus insequens argenteus *Scodrae* signatus, in cujus antica: **D. REX CONSTANTINUS.** Constantinus sedens corona ornatus, sceptrum dextra, laeva globum tenens. In postica: **S. STEFANUS. SCVTARI.** (De numis regum Mysiae. In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae. Mediolani, 1750. 4. P. III. p. 19.)

képverete: A' király koronás fővel szemközt ülve, jobbában kormánypálcza, baljában egyszerű kereszttel ékes aranyalma;

hátlapja szokott.

A' 2. számú'

előlapí

körirata: MONET REGIS VROSI

képverete és

hátlapja, mint 1. sz. alatt.

Robert Károly' szerb pénze.

Milutin' II. nemű pénzeinek megismertetése előtt vissza kell emlékeznünk, hogy Robert Károly királyunk és Milutin között háboru tört ki, mellyről Katona István írja: „Turoczius certe nullam belli cum Rasciis gesti mentionem facit, quod ex Odorico Raynaldo Timon ita narrat: Anno 1320. Carolus rex Hungariae, de Vrosuo vel Vrosio (Milutin II. Uros) Rasciae tyranno, memorabilem reportavit victoriam.“¹⁾ Ekkor vereté Robert Károly az

1. sz. alatti szerb pénzt, mellynek

előlapí

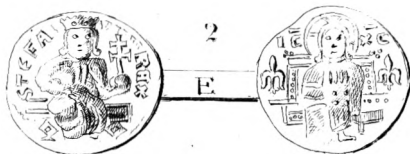
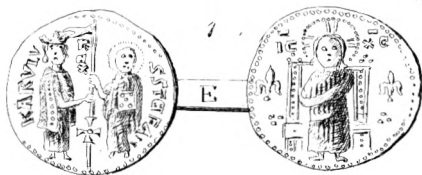
körirata ez: KARVLV S STEFAN

képverete: sz. István fénykörös fővel állva, jobbával magas, alúl kereszttel ékes zászlót nyujt a' jobbról szerb öltözetben álló koronás királynak; baljában könyv, a' király és kereszt között: REX olvasható.

Az anjoui liliomokkal ékes²⁾ szokott hátlapján, Krisztus, ugy látszik inkább állva, mint ülve ábrázoltatik.

¹⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. VIII. p. 416.

²⁾ A' francia liliomok előbb Olasz- utóbb innen kerültek Magyarországra; mert az anjoui I. Károly Nápoly és Sicilia királyának fia II. sánta Károly, V. István magyar király' leányát Máriát vevén el nőül, nemzé Martell Károlyt, ki Robert Károly királyunknak atyja vala. (Friedr. Kortüm's, Geschichte des Mittelalters. Bern, 1836. 8. II. B. 498.)

Tehát Robert Károly királyunk veszi át a Szerbország' zászlóját, annak védszentétől sz. István első vértanútól; mert a' zászló mint felebb (41. l.) mondatott a' meghódított tartományban főhatalomnak jele.

E' pénzt kiadta Zanetti, azt jegyezvén meg róla: „Numus ex argento, et pondere, et specie parum a relatis, et proinde a' Venetis distat. Metallum excipe longe peioris notae. *Apud nos exstabat; sed nuper amico dono dedimus.*“ És alább: *Carolo Roberto seu mavis Caroberto Hungariae Regi nummum adjudicamus, eo tempore cusum, quo iudice et fautore Bonifacio VIII. Pont. Max. Regni corona per legatum pontificis Albae insignitus est* ¹⁾ — — — *Non defuerunt, qui nummum Carolo Martello Caroberti patri Hungariae regi, ut ita dicam designato, tribuendum putarint. Sed stolide admodum 'stb.*“ ²⁾

Amint Milutin kénytelen volt Robert Károlynak Szerbország feletti főurasági jogát megismerni, azóta pénzein az anjoui liliomok is mindig megjelennek.

A' 2. sz. alatti példány'

előlapí

körirata: STEFA — — — REX

képerete: A' király koronás fővel szemközt ülve, baljában kettős kereszttel ékes aranyalma.

Hátlapja szokott, de anjoui liliomokkal ékes.

Minthogy e' pénz' körirata egészen nem olvasható, épebb és jobb példányt pedig nem láthattam: meglehet, hogy ez hasonló ahhoz, mellyet Zanetti következőleg említ: „Unum habuimus ab amicissimo viro, qui nobis largitus est, Andreae Veneto tributum, Venetisque reuera persimilem. Sed characteribus nimium adtritis, nul-

¹⁾ Ekkor nem igen juthatott eszébe szerb pénzt veretni.

²⁾ Zanetti, in Argelati Collect. Dissert. De monetis Italiae. p. 21. 22. n. VII.

lum expiscari potuimus Regis nomen. — NGARIE REX commode legi poterat; caetera frustra tentavimus.“ Példányunkon a' király' neve világos, és a' mi nem látszik, az lehet VROS is. Legalább a' következő hasonló két példány ezen Uros' kétségtelen pénze.

II. nemű. **II. A' király' baljában kettős kereszttel ékes aranyalma, hátlapján anjoui liliumok.**

Az 1. sz. alatti példány'

előlap

körirata: MONETA REGS (igy) VROSI.

képerete: A' király koronás fővel szemközt ülve, jobbában kormánypálca, baljában kettős kereszttel ékes aranyalma;

hátlapja szokott, de anjoui liliumokkal ékes.

III. nemű.

III. A' 2. számú'

előlap

körirata: VROSIVS REX

képerete: mint 1. sz. alatt, de a' király' jobbában kormánypálca helyett kereszt;

hátlapja, mint 1. sz. alatt.

Széchenyi, Catal. (P. III. p 45. Tab. 8. n. 64.) az 1. sz. alatti példányról megjegyeztetik: „Ut hic numus Urosio I. tribuatur, svadent lilia Francica in eo occurrentia. Uxor enim Urosii I. erat Helena Francorum Regis filia.“ De francia Honáról, mint szerb királynéről, miként felebb mondatott, a' francia nemzékrendirók semmit sem tudnak, és I. Uros pénzei ezektől különbözök. Kiadatott a' szerb Évkönyvekben is (1826. I. k. 2. sz.), hol csak annyi mondatik róla, hogy Uros király' pénze.

Ide tartoznék azon aranypénz is, mellyről Banduri teszen említést, és mellyet ő, azt utolsó Nemanicsnak tulajdonítván, következőleg írt le: „Numum praeterea

aureum Vrosii vidisse nonnulli testantur, cujus ectypum in Cimelio Baudelotiano conspexi: in eo Rex sedet cum stemmate insolenti, dextra crucem, laeva globum crucigerum tenens; in ambitu legitur: **MONETA REGIS VROSI**. aversa pars superiori simillima est, nisi quod ad Christi latera stellarum loco lilia Francica expressa sunt.¹⁾)

Decsáni (Decian) III. Uros, VIII. Nemanics István.

1321 — 1336.

Az összegyűjtött és már fegyverben álló zsoldos csapatok, Milutin kimúltának hírére viharként kezdék pusztítani a' királytalan hazát. A' papság, részére vonván néhány bojárt, Istvánt bekötött szemekkel vezeté az egymást gyilkoló vad csoport közé, ki teljes erejéből kiáltott, hogy vak volt ugyan ekkorig, de az isten' hatalma megkönyörül rajta, 's e' pillanatban visszaadja látását; ezzel lerántá szemeiről a' gyölesot. A' hiszékeny gyülevész elámult, leejté fegyverét és mozdulatlan álla István' színe előtt; amint pedig mély hallgatás után fel-eszmélt, egyhangon királyának üdvözlé Istvánt, és kész vala minden parancsait teljesíteni. Fülbe vivék ezt Constantinnak szinte Milutin fiának, hogy István királynak van kikiáltva, követeket útasíta hozzá, kik üzenetül vinnék: mondjon le azonnal vak létére a' királyságról, különben fegyverrel fogja kényszeríteni. István válasz helyett, csatarendbe állítá az úgy is készen talált számos hadseregeit, a' nép előtt kedves Uros nevet választ, és miután megkoronáztatá magát, ütközetbe bocsátkozik, mellyben Constantin a' harczmezőn maradt, hadának el nem hullott része pedig önként a' királyhoz állott.

Decsáni
Uros.

¹⁾ Anselmi Banduri, Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos. Lutetiae Parisiorum, 1718. fol. Tom. II. p. 772. l. Zanetti, In Argelati Collect. P. III. p. 19. t.

Az eddig kedvező szerencséjében büszke III. Uros némi fenséget érzett és mutatott látván, mennyire magasztalá fel rövid idő alatt királyi széke' dicsőségét; de amint Robert Károly 1322-ben a' hatalma körét zsrnokilag mindinkább terjesztő Mladin horvát- és bosznaországi bánt fogságba téteté 's helyette Kotromanovics Istvánt ¹⁾ nevezé ki bánnak: mindezek és Robert Károly hadainak törhetetlen vitézsége, elegendők valának a' szerb királyt annál inkább félelemre gerjeszteni, mivel nejét, László erdéli vajda, 's Robert Károly' kedvence' leányát már a' sír' fagya zsibbasztá. Abban állapoték meg tehát, hogy elhagyván keleti vallását, az akkoron hatalmas római széknél keres menedéket, és jegybe lép Fülöp, Achája és Albánia' vezérének Blanka nevű leányával, ki Robert Károly' rokona vala. XXII. János (1316 — 1334.) pápa már fel is menté Urost törvénytelen születése' akadályától ²⁾; de mivel Robert Károly' figyelmét más gondjai egészen elvonták Szerviától, Uros is háborúba keveredett: azért tervei' kivitelét más időre halasztotta.

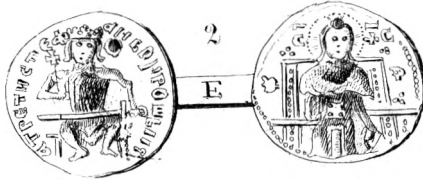
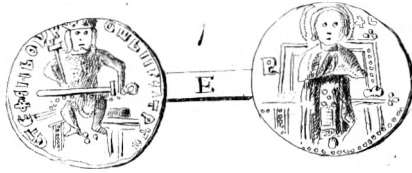
Vladiszlav Dragutin' fia, kiszabadulván fogságából ³⁾, elfoglalá örökségének vélt Felsőszerviát (Szeremséget), királynak választaték és Uros ellen vezeté rabló csapatait; de csatát vesztvén Magyarországra menekült, mások szerint ismét fogságba tétetett, hol fogadott gyilkosok végzék ki a' világból.

Megszabadulván Uros vetélytársától, Máriával Jánosnak idősb Andronik unokaöccsének leányával kelt

¹⁾ Czíme így fordul elő: „Magno et potenti Domino libero Principi et Domino Bosnae, Ussorae, Salae, pluriumque aliorum locorum, atque Chelmi Comiti.”

²⁾ Czíme ez: „Urosius Rex Rassiae et Diocleae, Albaniae, Bulgariae et totius Maritimae de Culpho Adriae a mari usque ad flumen Danubii magni.”

³⁾ „Vladislaus nepos eius, tunc a vinculis liberatus est.” (Madius, in Schwaudmerii, Script. rer. Hung. Tom. III. p. 646.)

egybe, 's idősb Andronikkal egyesülvén, Mihál bulgár fejedelem, ifju Andronik' frigy társa ellen nagy táborozás-hoz készült; hadainak egyik szárnyát Uros, a' másikat fia Dusán vezérlé, ki rohanással támadván meg a' bulgár sereget, annak főzászlóját elfoglalta. Mihál a' zavargás' tüzeiben lováról leesvén, sebei miatt elgyengülten Uros elébe vitették, és ellensége kezei közt hagyá el a' világot. Innen ifju Andronik, mint Mihál' szövetségese ellen fordítá diadalmas fegyverét, hol nagy szerencsével járattván táborát sok kincset foglalt el, és e' győzelmi martalékból Decsán nevű helység' szomszédságában monostoros egyházat, és más külön egyházat építetvén, ezektől nyéré Decsáni Uros nevét.

Fia Dusán fájdalmasan vette atyjának a' görög Máriával egybekelését, ki ha fiut szüend, mondák bujtogató párthívei, mind a' mellett, hogy az eddigi csatákban kitüntetett vitézsége miatt bírja az egész hadsereg' bizodalját, nem ő, hanem Mária' örököse leszen majd Szerborszag' királya. Így hintegették sokáig a' belső vilongások' magvát, miből az apa 's fiu közötti gyűlölség gyakran háborúra kelt, de ismét kibékültek. Végre még is Uros lett az ellene kitört lázadásnak áldozatja; mert amint a' pártütés lobbot vetett, elfogatték, és hogy Dusán boszúját feledve többé ne kérhessen tőle bocsánatot, börtönbe hurczoltatték, hol nem sokáig csörgeté rablánczait, mivel még azon éjszakán megfojtatték, végső hőrgései közt nem monda egyebet, mint átkot fíára 's utódira.

Pénzei cyrill feliratnak.

Az 1. sz. alatti példány'

előlap

körirata: **СТЕФАНЪ УРОШЪ КРАЛЪ ТРТИ**

(azaz: Sztefan Uros krály trti.)

képvete: A' király koronás fővel szemközt ülve, jobbában rövid kereszt, baljában a' keblén rézsutt helyezett kard' markolata.

hátlapja szokott **P** jeggyel.

Decsáni
Uros'
pénzei.

A' 2. számú'

előlap

körirata a' király' jobb vállánál kezdődik és

ez: **СТѢФАНЪ УРОШЪ КРА ТРЕТИ**

(Sztefan Uros krá(ly) treti.)

Hátlapja szokott, más jegyekkel.

Kiadta Davidovics Demeter, azon szerb Almanach címlapján, melyet Bécsben, 1821-ben bocsátott napfényre; ki azt Brankovics György pénzének mondja. Leírja Appel (Repertorium, II. B. II. Abth. 798), azt I. Nemanics Istvánnak tulajdonítván. Athenaeum, 1842. II. félév. 13. sz.

Dusán (szilni, azaz: erős hatalmas).

IX. *Nemanics István.*

1336 — 1356.

Dusán.

A' vitéz tekintetű Dusán ünnepélyes megkoronázatása után Ilonát, Sztrecsimir leányát, Sándor bulgár fejdelem testvérét vette el nőül. A' görögök ellen, hihetőleg mostohája' eselszövényei miatt, azonnal mint ellenség lépett fel, és szinte Konstantinápolyig majd minden akadály nélkül járatván pusztító táborát, a' görög tartományokat egész Thessalonikáig mind elfoglalta. Robert Károly királyunk szembe vevé a' szerb király' ezen kőborlásait, a' kalocsai érsekség' hatósága alá tartozott végbirtokokba, ne hogy azokat is elpusztítsa, őrsereget helyezett¹⁾. A' gyáva Andronik császár majd nyájas udvarisággal nyilvánítá hajlandóságát a' békekötésre,

¹⁾ „Ne Rasciae rex Schismaticus iisdem oppidis inuadendis inhiaret“ (Katona, Hist. Crit. Tom. IX. p. 149. Pray, Hierarchia, P. II. p. 31.)

majd könyörgött a' szerb királynak, és az elfoglalt -tartományainak bármely részét még ajándokképen is kész volt elfogadni Dusántól, ki Skupiba gyűjté össze a' papokat és bojárokat; hol az egész ország nyolcz helytartóságra osztaték fel. *Mernjavics Vukasín*, Dusán' főpohárnoka a' Duna körüli vidéknek lett helytartója, *Grebeljanovics Lázár*, Szerém' és Macsó környékét tartá meg; a' többi helytartóságokba is alkalmas kormányzók választattak. Hogy Dusán királyi székének nagyobb fényt és tekintetet szerezzen, a' görög udvar szertartásait utánozva, udvari tisztségek hozattak be; szent István rendet is alapított Dusán, és ezzel tisztelte meg a' jelen volt ragúzai követeket.

Keleten leomlott a' mongol birodalom, és dűledékein az *ozman*, vagy mint Hamacker keleti író nevezi *ocsmán* hatalom emelkedett, melly rémalakként fenyegette az elfajult görög birodalmat, Byzanczot Europa' védfalát tüzvén ki győzedelmi martalékául.

Az ifju Andronik (1328 — 1341) Mihál' fia, ki elég erős volt ősét idősb Andronikot (1282 — 1328) koronájától megfosztani, rettegett az 1337-ben Byzancz' külvárosait pusztító török csapatoktól; gyávasága' jeléül a' rabló maroknyi csoportnak ajándékot küldvén, évenként fizetendő adót ígért, és reszketett palotája' falai között az ezer négyszáz vadászkutya, ezer sólyom, és csaknem annyi saját hasznát leső cseléd' megzabolázására is elégtelen fejdelem, ki midőn özvegyen hagyá Annát, császársága romjaiban örököse a' még kiskorú János anyjának gyámságára; a' kormány pedig Cantacuzen Jánosra bízaték, ez az elfoglalt császárságban akarván magát megerősíteni, Dusánnál keresett oltalmat. A' szerb király épen nejét Ilonát kísérve testvéréhez, Prisztinában tartózkodott midőn Cantacuzen meglátogató, hol az új udvari szertartásnak teljes gyakorlatával fogadtaték. Akkor érkeztek meg Dusánhoz Anna' küldöttjei is, kik Cantacuzen számára mérget javasoltak kotyvasztani, 's a'

tartományokat Dusán és Anna közt egyenlően felosztani; de Dusán Annának, ki mindenben Apokaukus nevű főudvarnoka' tanácsától függött, ezen csúfos ajánlatát el nem fogadá, 's hús bojárt egész őrsereggel rendelt védelmül Cantacuzen oldala mellé.

Innen huzamos villongások eredtek Dusán és a' pártokra szakadozott Byzancz között, és mivel majd Cantacuzen kért Amur smyrnai Zultántól segédhadat, majd Apokaukus lépett Orchán zultánnal szövetségre: a' török hatalomnak épen nem volt nehéz magát Európában megfészkelni. Apokaukus hiába üldözte Cantacuzen' párthíveit, hasztalan építetett Byzancz falai közt magas tornyot a' politicalai bünösök' sanyargatására; száműzéssel, vakítással és hóhérbárdal, tekintetet és engedelmességet nem szerezhetett többé magának, hanem zsarnoksága miatt meggyilkoltatott, és ezentúl csak Cantacuzen és Dusán vetélkedének a' császárságon. Cantacuzen Thraciának elfoglalása után 1341-ben fejére téteté a' császári koronát; mire Dusán vágytársának ellenére hatalmába kerítvén Macedoniát, 1346-ban szinte császárnak koronáztatá meg magát¹⁾, fiának IV. Urosnak engedvén át a' szerb királyságot.

Cantacuzen követei által több ízben szólítá fel Dusánt: mondjon le az elfoglalt görög tartományokról; de ebbeli sürgetései mindig sikeretlenek maradtak. Háborút is üzent e' vágytársának, török, vagy a' szerb évkönyvek szerint agaren azaz: islam vallású keleti magyar csapatokat küldvén megfenyítésére; de Dusán óvakodék az ajánlott csatát elfogadni; mert őt I. Lajos

¹⁾ „Romaniae (Thraciae), Selavoniae et Albaniae Imperatorem se appellavit Anno 1340 (1346.) eosdem, qui in aula Constantino-politana obtinebant magistratus instituit, simulque ordinem militarem sub titulo S. Stephani, quem Ragusanorum legatis contulit.“ (Anselmi Banduri, Numismata Imperatorum. Tom. II. p. 771.)

(1342 — 1382) királyunk' 1346-ki dalmátországi hadviselése, sokkal inkább nyugtalanító. Azért VI. Kelemen (1342 — 1352) pápát kérte meg Dusán, venné oltalma alá tartományait, késznek jelentvén magát a' catholica hitnek elfogadására; azonban mihelyt Lajos Olaszországba vezette által hadait, Dusán félelme is megszűnt, és ígérétééről azonnal megfeledkezett.

Ámbár I. Lajos királyunk' figyelmét a' nápolyi vilongások több éven keresztül egészen elfoglalták: még sem feledkezett meg az ingadozó hűségű Dusánról, *Kotromanovics Istvánt* bosznaországi bánt küldvén megfenyítésére, ki éppen akkor indult hadaival Szerviába, mikor Dusán az 1349-dik évi zsinatban törvénykönyvét hirdeté, mellynek eredetie e' Tökölyek könyvtárában őriztetik, és mellyben Dusán (magyarra fordítva) következő czímet használ: „*Ájtatos és Krisztust szerető István makedoniai csár, Szerb- Bulgár- Magyar- Dalmátországok' Arbania (igy) Ugrovlachia 's több más vidékek és földek' egyedüli uralkodója.*“ Alig kelt Lajos' hadserege túl Nápolyba, Dusán azonnal megtámadá a' bosznai bánt, ki kénytelen volt visszavonulni; mert a' bosnyák bojárok elpártolván Istvántól, csoportosan Dusán' zászlójához szegődtenek.

I. Lajos királyunk, Pray szerint 1352-ben, Dlugoss szerint pedig 1353-ban *Kotromanovics István* (1322 — 1354) bosznaországi bán' Erzsébet nevű leányával kelt egybe, ki szintúgy mint első neje, atyjának Robert Károlynak udvarában neveltetett. Az elsőről Margit, Károly morvai örgróf leányáról maga beszéli I. Lajos 1342-ki oklevelében, hogy az, szüleinek udvarában tanulta a' magyar nyelvet és szokásokat¹⁾; Erzsébetéről pedig, *Kotromanovics István* leányáról Du Fresne állítja: „*In eisdem regis matris aula et comitatu educata fuerat.*“²⁾

¹⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. IX. p. 291.

²⁾ Illyricum vetus et novum. Posonii, 1746. fol. p. 119.

István' A' felebb (17. l.) említett Kotromanovics István' pénze. pénzét az ide kapcsolt réznyomat mutatja. Mindkettőnek

előlapja

körirata : STEFA . . BAVS. (Stephanus Banus.)

képverete : István bán szemközt állva, jobbjaiban kard, baljában kereszt.

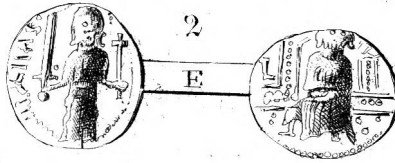
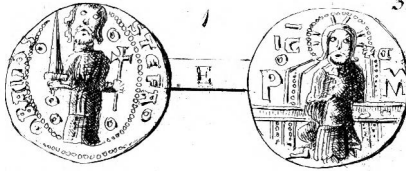
Hátlapja a' szerb pénzekéhez hasonló.

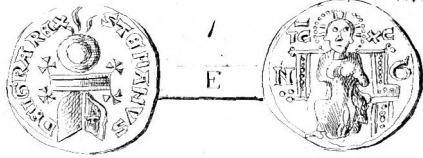
A' 2. sz. alatti az 1826. szerb évkönyvekben látható, hol ismeretlennek mondatik.

Azalatt Dusán szövetségre lépven a' velenceiekkel, mindig tovább terjeszté hatalmát, ki ellen, I. Lajos 1354-ben nagy hadsereget gyűjtött ¹⁾. Dusán legott követeket utasított VI. Incze (1352 — 1362) pápához, kinek ismét hódolást ígért. Meg is érkezett a' pápa követe Szerviába; de mivel Dusán lábesókot kívánt tőle, az apostoli követ pedig megvetéssel fordult el a' szerb czártól: Dusán megtiltá alattvalóinak, a' pápai követ által tartandó isteni tiszteleten megjelenni, az engedetleneket vakitással bünteté; innen a' pápai követ Magyarországra sietett, arra buzdítván I. Lajost, hogy a' hitetlen, a' római székhez annyiszor állhatatlan, pártos szerb czár ellen fordítsa fegyverét. Meg is ígérte I. Lajos, hogy a' jogaihoz tartozó Szerbországot az anyaszentegyház' engedelmességére kényszerítendi ²⁾, és ezen ígéreteért nevezte őt VI. Incze pápa anyaszentegyház bajnokának. Dusán hasonló sikerrel fáradozott, szövetségre lépven Vladiszlav, máskép Vljakó, magyaroknál Laczkó nevű oláh vajdával, kinek leányát Ilonát, Dusán' fia IV. Uros vette el nőül.

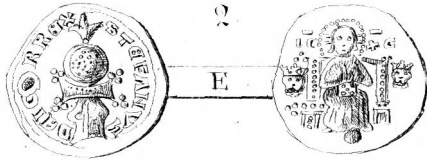
¹⁾ 1354-ki oklevelében mondatik: „Ad praesentes quindenas residentiae exercitus regii versus Rasciam moti.“ (Katona, Hist. Crit. Tom. X. p. 101.) Ezen táborozásban veszté el életét I. Lajos' öccse István sclavoniai vezér.

²⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. X. p. 161.

53

Azalatt 1355-ben Byzancz felzendült, a' sok kínonk átment Cantacuzen letevé császári koronáját és szerzetbe lépett, hol történetírásra adta magát; ama' kéjvadászó 's gyönyörökben telhetetlen V. Palaeolog János (1355 — 1391) alatt a' török csapatok behatottak Thraciába, és elfoglalták Gallipolit, honnan Murát zultán nem sokára Drinápolyban úté fel táborát. Dusán országgyűlést hírdete, elakará foglalni a' keleti császárságot, nyolczvanezerből álló hadsereggel vala szándéka Konstantinápolyba indulni, amint 1356-ban forró lázba esett, és a' halál bezárta előtte a' reménylett diadal' fénykapuját.

Dusán mint király (1336 — 1346.) pénzei majd *Stephanus Dei gratia Rex*, majd *Moneta Rex* (Regis helyett) *Stefa.* majd végre zavart, de latin feliratuak. Azok pedig, melyeket mint czár (1346 — 1356) veretett, mások *Stefanus Imperator* köriratuak, mások teljesebb czímét és magát a' czárt koronás fővel állítják előnkbe, mások egyedül nevét cyrill betűkből alkotott névrejltő jeggyel, mások végre szinte nevét de bővebb felirattal adják elő.

Dusán'
pénzei.

I. Az 1. sz. alatti példány'

I. nemű.

előlapj

körirata: STEFANVS DEI GRA REX

képvételét majd haragnak, majd sisaknak, majd a' mi leghihetőbb ereklje szekrénynek mondják.

hátlapja szokott N G betűkkel.

A' 2. számu példány' hátlapját két koronás fej, mint Dalmátország' czimere ékesíti.

Az 1. szám alattihoz hasonló példányt a' budai 1826-ki szerb évkönyvekben (III. k. 2. sz.) láthatni.

II. nemű.

II. Az 1. sz. alatti példány'

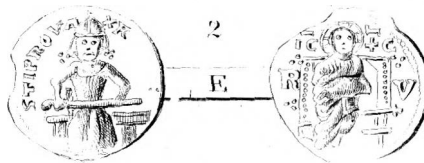
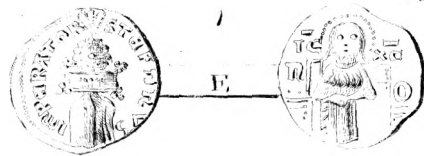
*előlapi**körirata:* † MONITA REX STEFA*képvete* hasonló ereklyeszekrény;*hátlapja* szokott M B betűkkel.

III. nemű.

III. A' 2. számú'

*előlapi**körirata* zavart.*hátlapja* szokott.

Széchenyi Cat. III. p. 44. Tab. 7. n. 53. hol I. Ne-
manics Istvánnak tulajdonítatik. A' budai 1826. szerb
évkönyvekben III. k. 3. sz. alatt ismeretlennek mondatik.

IV. Az 1. sz. alatti példány'

IV. nemű.

*előlapí**körirata:* STEFANVS IMPERATOR*képverete:* ereklyeszekrény;*hátlapja* szokott N O betűkkel.

V. A' 2. számú'

V. nemű.

*előlapí**körirata:* † A - - - - ST (ephanus) IP (Imperator) RO (maniae) VA (lachiae?)*képverete:* a' czár koronás fővel szemközt ülve, jobb-jában a' keblén rézsutt helyzett kard' markolata;*hátlapja* szokott R V betűkkel.

VI. nemű.

VI. Az 1. sz. alatti példány'

*előlapí**felírata:* СФН (Sztefan) ЦР (czár)*képvete:* a' czár hosszú köntösben két sárkányfej fölött állva koronás fővel, koronáját két felül angyalok érintik, melléhez hajolt kezeiben kereszt;*hátlapja* szokott S † jegyekkel.

VII. nemű.

VII. A' 2. számú'

*előlapí**felírata ez:*

СФНБ

ВХБЛА

ГОВЪРНИ:

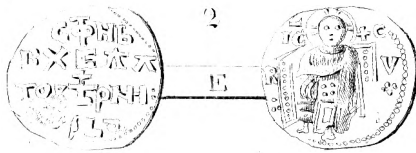
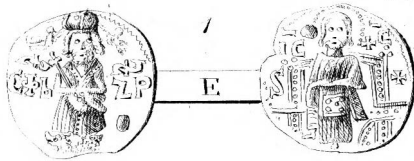
— РЪ —

Azaz: Stefan vo Chriszta blagovjerni czár.

Azaz: Krisztusnak híve István czár.

hátlapja szokott R V betűkkel.

Kiadta Davidovics Demeter az 1821. bécsi szerb Almanach czímlapján, 1. sz. alatt. Megvan az 1826. budai szerb évkönyvekben is, III. k. IV. sz. de minden megismertetés nélkül.

IV. Uros, X. és utolsó Nemanics István.

1356 — 1367.

Amint Dusán' életét eloltá a' halál, és fia IV. Uros következett utána: a' pártütés' lángja azonnal lobbott vetett, és a' legdurvább erőszak dühöngött mindenütt Szervia' vidékein. Uros' anyja Ilona a' főhatalmat sajátjának tekinté, Vratka, máskép Simon akarnániai kormányzó függetlenül gyakorlá hatalmát, Vukasin és Lázár helytartók Urostól elpártoltak és egymásközt durva kicsapongásokra vetemedtek, a' szerb bojárok, mivel a' meghasonlott Byzancztól nem volt mit tartaniok, majd ez, majd ama' párthoz szegődtenek, amint saját hasznok kívánta.

Háború törvén ki Lázár és Vukasin között, Uros nem volt képes birtokai pusztítását meggátolni 's tisztviselőinek parancsolni; utóbb Lázár a' magyar had' segédmével támadá meg Vukasint, és amint 1359-ben I. Lajos királyunk saját vezérlete alatt járatta Szerviában és Uzora' vidékein ¹⁾ táborát, Uros a' hegyekbe vonult, hogy a' harcot kikerülje, Lázár pedig kénytelen volt az egész maczói bánságot Szeremséggel együtt a' magyar koronának visszaadni 's annak hódolást igérni ²⁾.

Vukasin volt oka mind azon veszélynek és kínszenvedésnek, mellynek Szervia Uros alatt volt kitéve, 's mivel főhatalomra vágyott, nehezen tűrte csatavesztését,

¹⁾ Itt lopták el Miklós esztergami érsek' sátorából a' király' pecsétét, melly utóbb némely besztercei ötvös' birtokába került. (Pray, *Annal. P. II.* p. 112.)

²⁾ 1438. oklevelében Garai Miklósról következő dicséret olvastatik: „Lazarum Dominum Rasciae socerum suum, — — solitae obedientiae reduxit in gremium.“ (Kaprinai, *Hung. Dipl. P. I.* 360.)

egy felől szövetséget kötött Byzaczezal Uros és Ilona Dusan' özvegye ellen, más felől hű ragaszkodást színtelt irántok. A' törökök, kikben mind Vukasin, mind szövetségese Cantacuzen Máté egyaránt bíztak, ragadmányoknak örülvén meghívásokra gyorsan megjelentek; de mivel nem a' szövetségesek' ügye érdeklette őket, a' védő harcot támadóra fordítván, tartományaikat széltében pusztították. Vukasin e' szorongató veszélyek közt arra, inkább kényszeríté mint birá Urost: üzze el nejét az oláh Ilonát, és adja Vukasin Erzsébet nevű leányának szívét és kezét. Uros mindent megtett, a' mit e' helytartója parancsolt, ki egyedül akart uralkodni. Midőn Uros Ragúzanak vevé útját, Vukasin utána sietett, felkapta buzogányát és Urost úgy ütötte fejbe, hogy azonnal leroskadt, és vele 1367-ki decemb. 2-kán a' Nemanya nemzetség' férfi ága a' sírba szállott.

IV. Uros'
pénzei.

Az 1. sz. alatti példány'

előlapí

körirata: VROSIVS IMPERATOR

képverete, ereklyeszekrény.

Hátlapí

felirata: УРОСЪ ЦАРЬ (Uros czár)

képverete: a' czár hajadon fővel, hosszú köntösben ülve, jobb-jában kereszt.

A' budai 1826. szerb évkönyvek' II. k. 5. sz.

A' 2. számú'

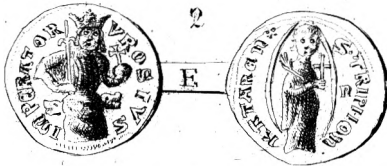
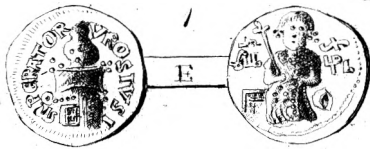
előlapí

körirata: VROSIVS IMPERATOR

képverete: a' czár koronás fővel ülve, jobb-jában kormánypálcza, baljában kereszt es aranyalma.

Hátlapí

körirata: S. TRIPHON KATARÉN. Ez monorú fénykörben állva.

IV. Uros és nem Dusán pénzei sorába tartozik azon két pénzpéldány, mellyeket Zanetti következőleg írt le: „Stephani Dusciani fortissimi, ac potentissimi Ducis, qui Ann. 1340 (1346) Imperatoris Romaniae, Sclavoniae, et Albaniae titulum propria auctoritate sibi conflavit, Nummos duos ex argento vidimus:

I. **STEPNOS. RASIE: et: B. T. REX.** Stephanus Rasciae, et Bulgariae totius Rex. Imperator sedens, corona ornatus, sceptrum tenens.

S. **TRIFONIS. CATARENS.** Sanct. Tripho (Cathari Patronus) stans, nimbo redimitus.

II. **STEPHANVS IMPERATOR.** Imperator sedens, dextra sceptrum, laeva globum crucigerum sustinens.

S. **TRIPHON CATHAREN.** Sant. Tripho stans ¹⁾.”

¹⁾ Zanetti, In Argelati Collect. Dissert. de monetis Italiae Mediolani, 1750. 4. P. III. p. 20. f.

Mernyavics Vukasin,

1367 — 1371.

Vukasin.

IV. Uros' halála után V. Palaeolog János (1341 — 1391.) legott követeket útasíta Erzsébethez annak özvegyéhez, kik azt vitték üzenetül: legyen vége minden a szerbek és görögök közötti gyűlölségnek, lépjenek inkább szövetségre a török, mint közös ellenség ellen. De ez már késő segítség vala; mert a' hadtudományban gyakorlott Murát új csapatokat rendelvén ki Ásiából, folytatta rettegést terjesztő munkálatait, Drinápolyt elfoglalá, honnan Taenarus, azaz a' mostani Maricza nevű folyam melletti szinte Taenarus nevezetű thraciai vagy rumeliai város alá nyomult. Vukasin legott sietett hadával Thracián keresztül Murát ellen, és épen beéjjeledett, míg Maricza partjain csatarendbe állítá fáradt seregét, hol Murát még azon éjnek első szakán megtámadá 's zavarba ejté Vukasin' álomba merült táborát. A' szerbek' egy része a' csatamezőn maradt, nagyobb része pedig a' vízbe fuladt. Vukasin, hogy kipihenhessen paripára kapván, elhagyá töborát, és útját a' közel falunak vevé, útközben a' nyakán csillogó aranyláncza, 's egyéb drágaságai Arzojevics nevű szolgája' figyelmét vonták magokra, mellyekért le is csapta a' gondolatba merült urának fejét.

Vukasin'
pénze.

Vukasin' pénzét az ide mellékelt réznyomat állítja előnkbe, mellynek

*előlapja**felírata ez:*

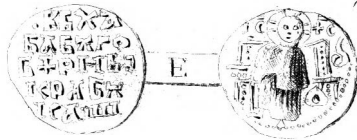
ВЪ ХЯ БА БА ГОВЪРНЫ КРА ВДЪКАШИ

Azaz kiegészítve:

**ВЪ ХРИСТЯ БОГА БЛАГОВЪРНЫИ КРАДЬ
РАДЪКАШИНЪ** Vo Chriszta Boga blagovjerni Krály

Vlkasin. (Krisztus istenben bizakodó Vlkasin király.)

Hátlapja szokott.

Réznyomatban látható Davidovics Demeter' 1824. szerb Almanachja' címlapján a' 2. sz. alatt, és a' budai 1826. szerb évkönyvek' I. k. 3. sz. alatt, hol ismeretlenek mondatik.

Grebeljanovics Lázár,

1371 — 1389.

A' Taenarus melletti csatavesztés' híre messze terjedett. XI. Gergely (1370 — 1378) pápa írja I. Lajos királyunknak, hogy az istentelen törökök, a' keresztény névnek szörnyű ellenségei elfoglalták Görögország' részeit, Szervia' főurait legyőzték, Magyarország' széleire, Albánia- és Sclavoniáig jöttek, és már az ádriai partokat fenyegetik 'stb. ¹⁾ De Lajosnak akkoron más gondjai valának, és Murátnak annál könnyebb volt folytatni foglalásait, mivel Palaeolog Jánosnak Byzanczon és Thessalonikán kívül már nem maradt egyéb birtoka, 's egyedül Lázár és Tvertk vagy Tvertkó István valának Szervia' és Bosznaország' reményei, nem is volt nehéz Lázárnak Szervia, Tvertkónak Boszna királyságát megnyerni, mellyekre 1376-ban meg is koronáztattak ²⁾, mint olly férfiak, kik még képesek voltak a' fenyegető veszélylyel szembe szállani 's tartományaikat a' török járom alól megmenteni.

Lázárnak Milicza nevű neje hihetőleg Nemanya nemzetségből származott a' szerint, mint a' nemzékrenden láthatni. Legidősb fia Lazarevics István, utóbb szerviai despota címet nyert; ennek egyik öccse Vuk nőtelen maradt, a' másik Lázár csatában veszté el életét. Leá-

¹⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. X. p. 533.

²⁾ „Stephanus Tuertko, Dei gratia Rasciae, Bosnae, maritimaeque etc. Rex.“ czímen írja magát. (Lucius, L. V. c. 3.)

nyai közül Mara nevű Brankovics Vuknak nyújtá kezét, honát Gara Miklóssal, macsói bánnal, utóbb Magyarország' nádorával fűzték össze a' szerelem lánczai, Vukasova pedig Obilics Milossal kelt egybe, ki Lázár' udvarában sokat tartózkodott, és vitézsége által nevének hírt és dicsőséget szerzett. Mileva, ki Szalome 's Oliveria nevek alatt is fordul elő, anyja' parancsából jutott utóbb I. Bajazet török császár karjai közé.

Amint I. Lajos királyunkat 1382-ben elrablá a' halál, Tvartkó, kit e' királyunk, mint nejének unokatestvérét, emelt báni méltóságra 's hatalomra, Erzsébet és Mária elleni párthoz állott, és huzamos magyar villongásokba keveredett, holott Murát ¹⁾ 1389-ben már Szerbiának keleti részeit pusztította, ki ellen Lázár Rigómezőn állítá csatarendbe hadait. A' szerb táborban részint asszonyi fecsegésből, részint Brankovics Vuk és Obilics Milos Lázár vejeinek egymás elleni irigységből dühös zaj támadott. Vukasova férjének vitézségét magasztalá, 's Mara a' magáénak bátorságát méginkább dicsérgeté, a' heves asszonyi vitatkozás majd szemrehányásra, majd gúnyra változott, mire Vukasova felbőszült és testvérét arczúl csapta. Mara földre szegzett szemekkel férje' karjai közé rohant, néma könnyei nem téveszték el hatásukat, és a' czívakodott nők' férjei, Lázár' megegyeztével legott párviadalra keltek, mellyben Obilics kiveti nyergéből Brankovicsot, és ez a' földre rogyik; ki most új boszútól izgatva Milost gyalázatos áruulás' gyanujába hozza. Lázár a' hadi tanácsot bizta meg: tegyen nyomozásokat, és határozza el bűnös-e Milos, vagy büntelen. Azalatt beáll a' csata előtti este, 's mindenütt boroztak a' táborban, egyedül Milos' kedélyét nem vidítá fel a' borozás, Lázár maga nyújtá neki az ezüstkupát, *iggyát'* úgymond, ha áruulásval vádolnak is, ez kedvet önt beléd.

¹⁾ Tubero, helytelenül írja Bajazeth néven; de Lázárt helyesen nevezi királynak. (Schwandtner, II. p. 221. et seq.)

Milos elvevé a' borkupát, de arcán nyugalom ült, és tekintete nem árulá el szíve' mozdulatait. Alighogy beéjjeledett, Milos, senkit nem értesítve szándékáról, eltűnt, a' mi Brankovics' keblében öröm-érzelmet, de nagy rettegést okozott a' szerb táborban; már nem kétkedék többé senki, hogy a' török' részére szökött.

Obilics Milos, mint szökevény lekonyúlt dárdával lovagolt harmadmagával az ellenség' táborába, 's hogy méltatlan rágalmozóját megszegyenítse, komoly szándéka, erős feltétele vala Murátot meggyilkolni, 's hazáját ellenségétől megmenteni. A' szökevények Murát' sátorába érkeznek, térdek megtörtek és a' földre borultak előtte, 's amint Milos Murát' kezét akarta megcsókolni, kardját mélyen mártotta annak keblébe.

A' szökevények bajnonúl harczoltanak, az örsereget majd egy lábíg leapríták, míg a' sokaság' erőszaka alatt összeroskadtak. Murát' fia Bajazet azonnal megtámadá a' szerb hadat, Brankovics' csapata, Milos' eltűnte miatt megzavarodva legott futásnak eredt. Azon lovagcsapat, mellyet Lázár vezérlett, még azt vezére buzdítá, elszánt hátorsággal viaskodék; de amint Lázár fáradt lováról leszált, hogy más paripára kapjon, serege elestét, és így veszedelmet gyanítván, szaladásnak indult, Lázár pedig fogságba esett.

Bármi különbözők legyenek is e' rigómezei véres ütközetről a' történeti emlékek' és hagyományok' tudósításai ¹⁾, annyi bizonyos, hogy itt ütött mind Murát-nak, mind Lázár-nak, Szervia utolsó királyának végórája, mellynek következtében Szerbország török hatalom alá került, felosztott, és a' töröknek volt kénytelen adózni.

¹⁾ Katona, Hist. Crit. Tom. XI. p. 269. seq. Engel's, Geschichte von Serwien und Bosnien. 345.

Lázár' pénze.

Lázár' pénzét az ide mellékelt réznyomaton láthatni:

előlap

felírata ez: К'Р Л'Р

azaz: КРАЛЬ ЛАЗАРЬ (Krály Lázár)

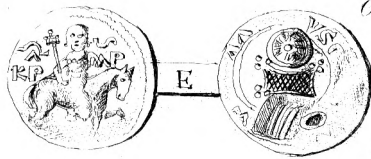
képvete : a' király lóháton, jobbjában kormánypálca.

Hátlap

körirata, kopott,

képvete : ereklyeszekrény.

Tehát alaptalan azon vélemény, hogy Lázár magát szerénységből egyedül *Knez Lázár* (Princeps Lazarus) néven nevezte, mint pecsétein olvasható. Ungrisches Magazin, IV. B. Rajcs. III. Engel's Geschichte von Serbien und Bosnien. 336. Ueber eine servisch-slavisches Innschrift auf einem Siegelstempel des Servischen Grossfürsten Lázár. In Alter's Miscell. 78 — 85. Pray, Syntagma de sigillis. 34.

64.

A' szerb zsupánok, királyok és czárok' pénzeit volt szándékom ez úttal röviden megismertetni; a' történe- teinkre nézve szinte nagy érdekű szerviai despoták' pén- zei külön korszakba valók. A' gyermeknépből majd By- zancz, majd Bolgár- majd Magyarország' főhatósága alatt gyönyörű tartománynya virúlt Szervia, Nemanicsok alatt érte el hatalmának ifju fénykorát; de e' nemzetségnek elhúnyta után dicsősége is legott enyészetnek indúlt.

A' magyar pénztudomány kellemes tárgyai miatt szá- mos kedvelőt, de nálunk nehezen szerezhető segédesz- közeinek részint hiánya, részint hozzáférhetlensége miatt kevés művelőt számít. Ki vizsgálta meg, és kötötte ösz- sze történeti nyomozásokkal Magyarország' és Erdél' pénzeit? A' szerb, bolgár, oláh és moldvai pénzekre nézve még kevesebb történt, ezek' sorát még nehezebb felfogni; mert e' tartományok' története is kevesbbé ismer- tetes, és azok' pénzei jobbadán cyrill feliratuak, mint a' muszka pénzek; pedig e' tartományok' pénzei inkább és közelebb érdeklik történeteinket mint VMBRIA, AETO- LIA, PISIDIA, MESOPOTAMIA, MARMARICA, ZEV- GITANA 'stb. pénzei. Mit mondjunk mi magyarok a' pénz- tudomány' műnyelvéről, mikor a' német tudósok is illy panaszokra fakadnak: „Bei der Armuth der deutschen numismatischen Kunstsprache im Vergleiche gegen das Französische und Lateinische musste oft die angestrebte Kürze des Ausdruckes der Deutlichkeit geopfert werden.“ ? ¹⁾

Hogy azon pénzpéldányok és más régi emlékek kö- zül, mellyek Magyarország' és tartományai' térein ásat-

¹⁾ Die Beckerschen falschen Münzen, beschrieben von M. Pinder. Berlin, 1843. 8. XIII.

tak ki a' föld' sötétségéből, és azok' hajdani történeteit érdeklik, ekkorig olly kevés szállítaték át az olvasó világba: annak okát egyebeken kívül abban is kell keresnünk, hogy nálunk az oklevelekre, kéziratokra, pecsétekre, pénzekre, köemlékekre 's a' régiség' más nagy érdekű maradványaira ügyelő *archaeologiai társulat* mostanig hiányzik.

Azon archaeologiai, pecsét- és pénztudomány, valamint oklevél tárgyú dolgozataim, mellyeket a' Tudománytárban 1837. óta bocsátottam közre, örök feledékre átkozvák, az okleveles todalék talált ugyan követőkre, de alig volt megemlítve ¹⁾. Fejér György, csak azért hozza fel néhány kiadott okleveleimet, hogy megszégyenítsen. „Nem vált volna-e becsületére Luczenbachernek (úgymond), *ki nálam négy esztendeig élt*, ki nek holmit is köszönhetne, ha velem — — az eredeti oklevelet közlötte — — volna.“ ²⁾ Igaz, hogy Fejér Györgynél 1818 — 1821-kig Győrben, mint fődirectornál nem négy, hanem három évig éltem; de ezen életemért Fejér Györgynek ezer forintot fizettek évenként, nyugtatványát most is elő tudom mutatni, hogy úgy éltem asztalánál pénzért, mint hrg. Bretzenheim, gr. Batthiányi Lajos, Zichy, Mihálovics, és Rostaházy; mindnyájan emlékeziünk miként folytak nála napjaink. Ezért úgy hiszem nincs mit köszönnöm Fejérnek, de azért igen, hogy sokat tanultam és tapasztaltam nála.

Rupp Jakabbal, a' leggazdagabb budai polgárok' egyikével pénztudományi dolgozataimra nézve, még gonoszabbul jártam mint Fejérrel okleveleimre nézve. Rupp azon kívül, hogy jól rendezett, gyönyörűen összeírt, és

¹⁾ Figyelmező. 1838. II. félév. 31. és 32. sz.

²⁾ Georgii Fejér, Codex Diplomaticus. Budaë, 1841. 8. Tomi VII. Vol. V. suppl. pag. 388.

a' magányos magyar gyűjtemények között, mondhatni leggazdagabb pénzgyűjteménnyel bír, még nem épen ügyetlen rajzoló is, és a' pénzpéldányokat maga vési kőre. Ámbár én régiségünk' ezen gyöngyeit sajnálnám kőre karczolni. Megismertetem pénzgyűjteményének egyik ritkaságát ¹⁾, megmutatám neki magyar pénzpéldányaimat, meg mindent a' mit bírok akár eredetében, akár lerajzolva, hogy bizodalját és viszonos közlékenységét megnyerhessem. Előadám neki mennyit tehetnénk egyesült erővel. Elgondolhatni, mi nehéz volt megkövült mozdatatlanságát szándékom' kivitelére bírnom; én egyedül magyarul akartam dolgozni, és azon balvélemény ellenére, hogy a' magyar pénztudományban nincs historia, Magyarország' pénzeit történeti nyomozásokkal összekötni, ő a' történeti kútfőkben, és nehéz írói pályán egészen járatlan, mint nem magyar nevelésű, távol minden nemzetiség' eszméjétől, vagy nem fogta fel szándékomat, vagy balúl értette igyekezetemet. Amint kimondá: ismertessük meg Magyarország' pénzeit *magyar* és latin nyelven, én azonnal megegyeztem mindenben, nem lesz oly szerénytelen gondolám, hogy a' magyar részt is saját neve alatt bocsássa közre, ha látja, mi nagy különbség van Eckhel és Mionnet között, és miként kötöm össze történeti nyomozásokkal a' pénzek' pusztá leírását.

Alig jelent meg a' „*Magyarország' ekkorig ismeretes pénzei. Árpádi korszak. Budán, 1841. 4.*“ czimű munka: az azonnal a' múlt 1842. I. és II. félévi Athenaeum' 14. 5. 6. 7. 13. és 26. számaiban megismertették, hol róla néhány észrevétel és ezekre általam ellenészrevétel iraték; de az egész dolgozatnak tudományos bírálatába 's oktatóbb taglalatába senki sem ereszkedik, ezek helyett az ugyanazon II. félévi Athenaeum' 50. számában e' következők olvastatnak:

¹⁾ Tudományt. 1841. II. 89. 1.

Felszólítás irodalmunk' ügyében.

„Azon munka iránt, mely magyar nyelven *Magyarország' ekkorig ismeretes pénzei. Árpádi korszak*, latinúl pedig külön *Numi Hungariae hactenus cogniti. Periodus Arpadiana*, cím alatt Budán, 1841-ben bocsátaték napfényre, különbözök a' vélemények; mások a' latin részt eredetileg a' címlapon olvasható *Rupp Jakabnak* tulajdonítván, a' magyart egyedül szerencsés fordításnak vélik; mások ellenben annak magyar részét tartják eredetinek és *Luczenbacher Jánosra* ismernek az egész munka' folytatában, és épen azért mondják sokan, ennek neve, mint szerző társé, nem a' címlapon, hanem csak az előszóban fordul elő. Minthogy irodalmunk' érdekében áll ezek iránt tisztába lennünk: ezennel felszólíttatnak az illető felek, szíveskedjenek megmagyarázni: mit kell a' munka' magyar részéről tartanunk, 's világosítsák föl azokat, kik nem bírják annak akár eredeti, akár fordítási mibenlétét magából a' munkából megfejteni. Pest, october' 15. 1842.“

*J** és többek.*

E' felszólításra Rupp Jakab, mivel maga magyarul nem tud, következő feleletet íratott.

*Válasz J** és többek' felszólítására.*

„Az Athenaeum' folyó félévi 50. számában tett kérdés. valljon *Magyarország' ekkorig ismeretes pénzei.* 'stb. és *Numi Hungariae hactenus cogniti* etc. című két nyelven kiadott munkámnak magyar vagy latin textusa tekinthető-e eredetinek, 's ki az egyik vagy másíknak szerzője vagy fordítója? rám nézve annál meglepőbb volt, miután minden figyelmes és elfogulatlan olvasó abban föllelheti a' feleletet, hogy valamint a' *címlapon*, úgy az *előbeszédben* 's az egész munka' folytatában is én neveztetem e' munka' szerzőjének ¹⁾).

¹⁾ Itt írói híre 's szerzői dicsősége forgott elméjében.

Hallgatva mellőzném e' szerint a' kérdést, ha néhány az Athenaeum' előbbi számaiban is előfordult észrevételek nem készítenének *szavamat fölemelni* ¹⁾. Szókásom lévén mindenkinek megadni a' magáét ²⁾, nyíltan megvallám *vezérszómban* ³⁾, hogy számos kivált történeti segédanyagot nyújtott *Luczenbacher János* 'stb. sőt az egész magyar rész ennek tollából folyt (*értetik: általa fordítottatott*) ⁴⁾, több pénztudományi ismeretet köszönhetek *Somogyi Jánosnak* 'stb. a' nélkül, hogy sejdíthetem, mi szerint némelly értelmes, tudományos munkák' szerzésében megkéretni szokott férfiak' barátságos közleményei és adatai, őket mindjárt szerzőtársakká avasák fel.

Latin kéziratom ugyanazon alakban, miképp nyomtatásban megjelent ⁵⁾, már 1841-diki áprilban kész volt, midőn L. ur maga szólított fel, hogy azt általa magyarra fordítassam; és magát kölcsönös egyezkedésnél fogva kötelezé, ezen munkát — minden szerzői igény nélkül — illő tiszteletdíj mellett *a' szükséges jegyzetekkel együtt felvállalni* ⁶⁾. E' szerint tehát a' pénzek' teljes rendszeres elintézése, összeállítása és leírása, valamint az egész pénzismeret, úgy szinte a' historiai jegyzeteknek egy része tölem mint a' munkának tulajdonképeni *kezdője és*

¹⁾ Igazán emeltetni.

²⁾ Szép, és azt magam is tapasztaltam.

³⁾ Én nem írtam, de nincs is az egész munkában sem vezérszó, sem előbeszéd; hanem bevezetés.

⁴⁾ Helyesebben dolgoztatott, és csak azt voltam kénytelen egyformaság miatt fordítani, a' mit Rupp megváltoztatva elrontott, és ennek némelly részét már meg is igazítottam. (Athenaeum, 1842. II. félv. 13. sz.)

⁵⁾ Miként jöttek e' munkába: Bongarsius, Du Chesne, Pelzel és Dobrowski, Pertz 'stb. történeti kútfők' gyűjteményei? Látta-e ezeket Rupp valaha?

⁶⁾ Épen ezen szükséges jegyzetek' kidolgozása került sok munkába.

szerzőjétől ered. L. ur ellenben jónak látván, a' királyok' életrajzaiban és történeti jegyzetekben néhány változtatásokat tenni, azok' legnagyobb részét ujonnan *átdolgozta* ¹⁾, 's ámbár numismaticánál az a' mi történelmi, inkább mellékdolognak tekinthető ²⁾ még is meg kell vallanom, hogy az említett jegyzetek a' munkának különös dísszére válnak. 'S még is hajlandó valék e' munkát a' magam és L. ur' nevében kibocsátani, ha ő — mint illő — a' magasbra rugott nevezetes költségek' kölcsönös terhét viselni akarta volna ³⁾.

Egyébiránt a' L. ur által jelesen írt magyar textus tulajdonképen nem tekinthető fordításnak ⁴⁾, miután ez az általam *átdolgozott* ⁵⁾ latin textussal egy időben és *egyétértőleg* iratott, és ez által az egyenlő írásmodor azt gondoltatja, mintha mind a' két textus ugyanazon tollból folyt volna. Budán, nov. 9. 1842.

Rupp Jakab.

Kitetszik e' zavart, minden részeiben következetlen, és több vagy nem való, vagy felforgatott állítást magában foglaló nyilatkozatból, hogy Ruppnak semmi sem forgott egyéb elméjében, mint saját írói híre 's szerzői dicsősége; e' nyilatkozatot azért nem tarthatom rám nézve egyébnek gyaláztatnál, mert ennek következtében e' munkának magyar része fordításnak ítélteték, és az, a' nélkül hogy valakinek ime' szabály: *'Hallgassuk meg a' másik félt is.'* eszébe jutott volna, a' magyar irodalom' eredeti termékei sorából kitörölteték.

¹⁾ Néhány változtatást tenni 's legnagyobb részét kidolgozni, nem mindegy.

²⁾ Tehát nincs különbség Eckhel és Mionnet között?

³⁾ Az tehát a' szerzőtárs, a' ki fizet.

⁴⁾ Tehát fordítás is, nem is?

⁵⁾ Igazán elrontott; és mi soha sem voltunk egy értelemben.

A' czímlapon, úgymond, az ő neve áll, tehát ő a' munka szerzője. Igen, de nevem' kihagyásával Rupp csak azt bizonyítá meg, hogy minden rossz író, egyszersmind rossz barát is. E' könyvnek: „Regum veterum numismata anecdota, aut perrara notis illustrata. Viennae, (1752) 4.” czímlapján Khevenhüller olvastatik, még is tudjuk, hogy Frölich' munkája, és Rupp maga is megvallja, hogy nevemet egyedül azért hagyta ki a' czímlapon, mert a' költségek' terhét viselni nem akartam. A' megkérni szokott férfiak' barátságos közleményei, igaz még nem teszik őket szerzőtársakká; de én barátságos közleményt adtam-e ezen munkához? Jelelje ki Rupp lapról lapra, mit dolgoztam én, mit ő, és látni fogja, mennyire bitorolta írói tulajdonomat, és ha azt is érti, hogy az elmeszülemény eredetileg azé, kinek szorgalma által hozatott létre, úgy csak a' sclavóniai pénzeknek a' történeti kútfókkal megegyeztetése miatt is, legalább kevesebb megvetéssel tisztelhetett volna meg. A' mit hivataláról és gazdaságról a' bevezetésbe szőtt, azt saját dicséretére tevő, 's nevem után csak azért számít el több nevet, hogy annál mélyebben megalacsonítson. Tiszteletdíj emleget, az olly csekély, hogy rajta jelen dolgozatom' réznyomatait sem bírtam kiállítani 's azt, Rupp' szerencsés helyzetében megemlíteni is szégyenleném. Nem mondtam-e számtalanszor, hogy nekem tiszteletdíj nem kell? és szemre hányt fizetés nem is kellett soha. A' ki csak pénzért ír, az előttem nem író, hanem a' napzamosok' sorába tartozik. Ruppnak híre volt szüksége, nem pénzre, még is a' ne talán nyerendő jutalom' nagyobb részét is kikötötte magának, és hogy dicsőségét megalapítsa, hogy első fellépte által nevezeteseadjék, engem fordítójának híresztel, de előbb arra akarja olvasóját megtanítani, hogy a' történetnyomozás csak mellék dolog a' numismaticában; azért ezt magának tulajdonítja, amazt nekem, és a' történeti dolgozatot nem meri fordításnak mondani, a' fordítást emlegető záradékban

catalogust ért egyedül. De nem adtam-e olly pénzpéldányokat is, mellyeket nem ismert és nem látott soha? Tudja-e, hogy én magyar pénzcatalogust régen készítettem, és hogy ezt műnyelven kell írni, fordítani pedig nem is lehet? Legyen boldog dicsőségében, én sem hírré, sem jutalomra nem számítottam soha; de megszégyenítést sem érdemlettem. Az lett volna méltó jutalma fáradozásomnak, ha a' magyar pénztudományt egyesült erővel folytathattuk volna.
